

FoU-rapport nr. 3/2013

UiA+HiT?

Delrapport 2: Næringsutvikling og funksjonell region

Arne Isaksen og Roger Henning Normann

Tittel: UiA+HiT? Delrapport 2: Næringsutvikling og funksjonell region

Forfattere: Arne Isaksen og Roger Henning Normann
Rapport: FoU-rapport nr. 3/2013

ISSN-nummer (pdf): 1892-0497
ISBN-nummer (pdf): 978-82-7602-215-5
ISSN-nummer (trykk): 0803-8198
ISBN-nummer (trykk): 978-82-7602-215-8
Trykkeri: Kai Hansen, 4626 Kristiansand

Bestillingsinformasjon

Utgiver: Agderforskning
Gimlemoen 19
N-4630 Kristiansand

Telefon: 48 01 05 20
Telefaks: 38 14 22 01
E-post: post@agderforskning.no
Hjemmeside: <http://www.agderforskning.no>

Forord

Rapporten er finansiert av Høgskolen i Telemark og Universitetet i Agder, og inngår i arbeidet med en utredning om fusjon eller utvidet samarbeid mellom de to institusjonene, vi vil med dette takke for oppdraget.

Forfatterne

Kristiansand, 26.mars 2013

Innholdsfortegnelse

FORORD.....	3
INNHOLDSFORTEGNELSE.....	5
TABELLER	6
FIGURER.....	7
1 UTFORDRINGER FOR NÆRINGSUTVIKLING I AGDER OG TELEMARK.....	9
1.1 Innledning.....	9
1.2 Regionalt innovasjonssystem og langsiktige utviklingsbaner	10
1.3 Næringsstruktur og strukturproblemer.....	13
1.4 Lav innovasjonsaktivitet.....	19
1.5 Nyetableringer	20
1.6 Konklusjon.....	22
1.7 Referanser	24
2 FUNKSJONELL REGION	25
2.1 Innledning.....	25
2.2 Regional reform i Norge	26
2.3 Administrative regioner	28
2.4 Samfunnsregioner	31
2.5 Funksjonell region	40
2.6 Konklusjon.....	41
2.7 Referanser	44
3 VEDLEGG	47
3.1 Vedlegg til kapittel 1.....	47
3.2 Vedlegg til kapittel 2.....	50
FOU-INFORMASJON.....	55

Tabeller

Tabell 1.1: Antall sysselsatte og lokalisingskvotient i hovednæringer i de tre fylkene samlet. Næringer med lokalisingskvotient på 1,2 eller høyere og 0,8 eller lavere	14
Tabell 1.2: De tre industrinæringene i hver region med høyest lokalisingskvotient (LK). Næringer med 500 sysselsatte eller mer i fylkene.....	15
Tabell 1.3: FoU-kostnader per sysselsatt (FoU-intensitet) i utvalgte næringer. 2011	15
Tabell 1.4: Sysselsettingsvekst i fylkene og Norge	17
Tabell 1.5: Sysselsettingsvekst i næringer der fylkene er over- eller underrepresentert	18
Tabell 1.6: Innovasjonsresultat i fylkene og i Norge	20
Tabell 1.7: Antall nyetableringer, nyetableringstakt og ansatte i nyetablerte foretak	20
Tabell 1.8: Nyetableringer, overlevelse av nyetableringer og sysselsatte i nyetableringer	21
Tabell 1.9: Andel nyetableringer i næringer der fylkene er over- eller underrepresentert med sysselsatte. Næringenes andel av alle nyetableringer 2008-2011	22
Tabell 2.1: Arbeidsmarkedsregioner i Agderfylkene og Telemark, fra (Bhuller 2009)	34
Tabell 3.1: Antall sysselsatte og lokalisingskvotient i hovednæringer i de tre fylkene samlet.....	47
Tabell 3.2: Industrinæringer etter minkende FoU-intensitet i 2011. Næringer med 500 sysselsatte eller mer i de tre fylkene samlet.....	48
Tabell 3.3: Andel nyetableringer fordelt på næringer (unntatt offentlig forvaltning og primærnæringer). Alle nyetableringer 2008-2011	49

Figurer

Figur 1.1: FoU-intensitet etter fylke, faktisk observert og kontrollert for næringsstruktur (Kilde: Figur 4.1.10 i Indikatorrapporten).....	17
Figur 2.1: Antall kommuner i Norge, 1838–1998, fra (Rose og Pettersen 2003).....	27
Figur 2.2: Helse og Samferdselsregioner.....	29
Figur 2.3: NFR og forskningsregioner.....	30
Figur 2.4: VRI-regioner.....	30
Figur 2.5: Tilknytning til ulike områder, fra (Baldersheim 2003).....	32
Figur 2.6: Befolkningsendringer 2000 – 2010 i nordiske bo- og arbeidsmarkedsregioner, fra (NOU 2011:3).....	36
Figur 2.7: De 20 største FoU-aktører i 2011 målt etter FoU-utgifter i millioner kroner, fra (Meld.St.18 2012-2013: 103).....	37
Figur 2.8: Forskjeller mellom fylkene mht utdanningsnivå og FoU-innsats, fra (Kunnskapsdepartementet 2012).....	38
Figur 2.9: Funksjonell region som regionalt innovasjonssystem.....	41
Figur 3.1: Statsbygg og husbankregioner.....	50
Figur 4.2: Mat- og arbeidstilsynsregioner.....	50
Figur 4.3: Fiskeri og kystregioner.....	51
Figur 4.4: Skatt og tollregioner.....	51
Figur 4.5: Kriminalomsorgs og domstolsregioner.....	52
Figur 4.6: IMDi og Bufetatregioner.....	52
Figur 4.7: Statskog og NVE-regioner.....	53
Figur 4.8: Kirkeregioner.....	53

1 utfordringer for næringsutvikling i Agder og Telemark

Arne Isaksen

1.1 Innledning

Denne delen av rapporten analyserer viktige langsiktige utfordringer for næringsutvikling i Telemark og Agder-fylkene. Siden oppdraget har lite omfang er analysene basert på tidligere studier, eksisterende teorigrunnlag og på analyse av tilgjengelig statistikk. De statistiske dataene er stort sett hentet fra Statistikkbanken til Statistisk Sentralbyrå, der det brukes de nyeste dataene som er tilgjengelig. Rapporten bearbeider data for de tre fylkene hver for seg og for fylkene samlet. Rapporten analyserer ikke data for lavere geografisk nivå enn fylker.

Det sentrale *forskerspørsmålet* for rapporten er hva som er sentrale kjennetegn ved næringsutviklingen i Agder og Telemark. Rapporten avgrenses til kjennetegn som er knyttet til samspill mellom universiteter og høyskoler (UH-sektoren) og næringslivet. Rapporten ser spesielt på hvilke viktige *utfordringer* som er knyttet til den langsiktige næringsutviklingen i Agder og Telemark. Videre diskuteres i hvilken grad og på hvilken måte UH-sektoren kan bidra til å løse langsiktige utfordringer i næringsutviklingen i de tre fylkene.

Rapporten gir tydelige svar på hva som er sentrale utfordringer: Næringslivet i Telemark og Agder preges på flere måter av manglende fornyelse. Næringslivet i fylkene styrker seg først og fremst der det allerede er sterkt, som delvis er i lite FoU-intensive og stagnerende eller svakt voksende næringer. Det å videreutvikle eksisterende regionale fortrinn er viktig. Men næringslivet i fylkene har et strukturproblem ved at det er overrepresentert innen industrinæringer som mister arbeidsplasser på landsbasis og underrepresentert med sysselsatte i voksende, kunnskapsbaserte tjenestenæringer. En viktig utfordring for næringslivet i fylkene er dermed å oppnå en større fornyelse av næringsstrukturen. I et stadig mer kunnskapsbasert næringslivet har UH-sektoren en sentral rolle å spille for fornyelse av næringsstrukturen i Telemark og Agder.

1.2 Regionalt innovasjonssystem og langsiktige utviklingsbaner

Studien av utfordringer for langsiktig næringsutvikling i fylkene og UH-sektorens rolle for næringsutviklingen kombinerer to teoretiske forståelser. Disse brukes som et rammeverk for å analysere statistiske data om fylkenes næringsliv.

Den første delen av rammeverket hentes fra teorien om *regionale innovasjonssystemer* (Asheim og Isaksen 2002). Dette begrepet tar utgangspunkt i at innovasjonsaktivitet, som utvikling av nye produkter, tjenester, nye måter å framstille produkter og tjenester på og nye måter å organisere aktiviteter på, nesten alltid krever samarbeid mellom ulike aktører. For å kunne innovere må virksomheter bygge opp unik kompetanse internt, men må som regel også hente ideer, informasjon og kunnskap fra andre aktører.

Innovasjonsaktivitet foregår ut fra en slik forståelse i nettverk eller systemer av virksomheter, derav begrepet *regionale innovasjonssystemer*. Et regionalt innovasjonssystem består av to delsystemer. Det ene delsystemet omfatter en regions bedrifter, som *kan* utgjøre en eller flere næringsklynger. Det andre delsystemet består av den kunnskapsmessige infrastrukturen med universitet, høyskoler, forskningsinstitutter, forskningsparker, teknologisentre osv.

Modellen med regionale innovasjonssystemer legger vekt på at innovasjonsaktiviteten (og dermed mulighetene for næringsvekst) forsterkes dersom det skjer flyt av kunnskap på ulike måter mellom de to delsystemene. Det skjer for eksempel hvis universiteter og høyskoler har relevante utdanningsløp og forskningsprosjekter i forhold til behovene i regionens næringsliv.

Kunnskapsflyten mellom de to delsystemene forsterkes av ”støttende institusjoner”. Disse omfatter et sett med uformelle regler og felles forståelse som bidrar til å lette samarbeid og koordinere felles aktivitet mellom aktører i det regionale innovasjonssystemet, for eksempel mellom ingeniører i bedrifter og faglig ansatte på universiteter og høyskoler. Dernest støttes aktiviteten av regler og lover, som universiteters og høyskolars tredje rolle, og av regionalt tilpassede virkemidler som skal stimulere næringsutviklingen.

Det er viktig å understreke at regionale innovasjonssystemer er *åpne*, dvs. at kunnskap som benyttes i innovasjonsprosesser kan komme fra kilder både innenfor og utenfor regionen, f.eks. gjennom at bedrifter er koblet til globale verdikjeder og kunnskapsnettverk. Men det sentrale er altså at sterkere inter-

aksjon mellom UH-sektoren og næringslivet kan bidra til økt innovasjonsevne og mer innovasjon i næringslivet.

Den andre delen av det teoretiske rammeverket for å analysere sentrale kjennetegn ved næringsutviklingen i de tre fylkene er tilnærmingen med *langsigtede utviklingsbaner* for næringslivet. Det skilles da mellom fire ulike utviklingsbaner for næringslivet i et område (Martin og Sunley, 2006; Martin, 2010, Neffke m. fl., 2011). Utviklingsbanene kan opptre samtidig i samme område, for eksempel innenfor forskjellige næringer. En kan likevel si at noen regioner domineres av én bestemt utviklingsbane.

En sentral utviklingsbane i næringslivet i mange regioner beskrives som *path extension*, som betyr at næringslivet i en region blir stadig sterkere der det er sterkt fra før, eller der regionen har noen spesielle fortrinn. Regionalt næringsliv spesialiserte seg da innen noen bestemte felter, som kan være nødvendig for å konkurrere på stadig mer krevende markeder. Ulike klyngeprosjekter, som i NCE- (*Norwegian Centres of Expertise*) og Arenaprogrammet, tar sikte på å legge forholdene bedre til rette for eksisterende bedrifter som er deltakere i prosjektene slik at disse kan forbedre sin konkurransevne, dvs. at klyngeprosjekter stort sett bidrar til *path extension*. Det krever gjerne å styrke det regionale innovasjonssystemet gjennom sterkere samarbeid mellom de to delsystemene, næringslivet og kunnskapsorganisasjoner. Et eksempel er oppbyggingen av bachelor-, master- og PhD-studier i mekatronikk ved Universitetet i Agder etter påtrykk og hjelp fra NCE NODE (klyngeorganisasjonen for oljeleverandørindustrien i Agder).

Det er imidlertid en fare når næringslivet og det regionale innovasjonssystemet i et område blir sterkt spesialisert gjennom at det kan bli 'låst fast' i en bestemt teknologisk utviklingsbane. Det er en fare særlig dersom det skjer større eksterne endringer i teknologi og markedsforhold eller økt konkurranse fra mer dynamiske konkurrenter andre steder. Bedrifter, klynger og næringer som er sterkt spesialiserte kan tape omstillingsevne, de mister konkurransestyrke og markeder, arbeidsplasser forsvinner og så videre. Utviklingsbanen endres til *path exhaustion*. Det skjer da en forvitring av en tidligere viktig næring i en region, som blant annet de siste par årene har kjennetegnet den tidligere sterke fritidsbåtindustrien i Aust-Agder.

Det er i prinsippet to veier ut av en situasjon med sterk spesialisering og fare for *path exhaustion*. Begge består i at det regionale næringslivet må fornye seg. Den minst omfattende fornyelsen, *path renewal*, skjer når bedrifter og næringer endrer aktivitet til å framstille andre, men relaterte produkter og tjenester, eller framstille produkter på nye måter. Det er et poeng at det nye

bygger på det eksisterende og på kobling av eksisterende kunnskap (Boschma og Frenken, 2011). HelseIKT er et eksempel der en kobler to fagområder for å skape nye produkter og tjenester.

Den mest omfattende fornyelsen betegnes for *path creation*, der det etableres nye bedrifter i nye næringer i en region, eller bedrifter som framstiller nye versjoner av produkter eller kommer med helt nye måter å gjøre ting på i regionen. Selv om aktiviteter er helt nytt for en region, er likevel tanken at det bygger på noen særegne regionale fortrinn.

De to formene for fornyelse gir en sentral utfordring for regioner. Regioners næringsliv og innovasjonssystem må spesialisere seg for å bygge opp unik kompetanse som er sentralt for å oppnå konkurransedyktighet på internasjonale markeder. Det kan imidlertid lede til at regioner 'låses fast' til spesialiseringer og næringer der de allerede er sterke, dvs. domineres av *path extension*. Samtidig med å videreutvikle eksisterende spesialiseringer, må derfor regionalt næringsliv også fornyes. Det er enklere å få til i noe større regioner, som har et variert næringsliv, universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter, kunnskapsbaserte bedrifter og så videre. Forskning, blant annet hos Isaksen og Onsager (2010), viser også at omfanget av radikale innovasjoner, målt gjennom patenter og nye, kunnskapsintensive bedrifter, er relativt størst i store byer. Utfordringen med fornyelse av eksisterende spesialiseringer er derfor betydeligst utenfor de største byene og derfor trolig en vesentlig utfordring for Telemark og Agder-fylkene.

Fornyelse krever at næringslivet henter ideer og kunnskap utenfor regionen, for eksempel hos kunnskapsorganisasjoner andre steder. Men det krever også at det regionale innovasjonssystemet kan bidra til fornyelse i næringslivet. *Path renewal* kan gjerne skje ut fra kunnskap i det eksisterende næringslivet, mens den mest omfattende fornyelsen, *path creation*, skjer med basis i forskningsbasert kunnskap. Det betyr at regionale organisasjoner bygger opp kunnskap på *noen* andre områder enn det som er dominerende behov i det regionale næringslivet til en hver tid. Kunnskapsorganisasjoner må for eksempel kunne bistå bedrifter med å utvikle kompetanse innen nye felter for bedriftene og kunne koble bedrifter mot eksterne kunnskapsmiljøer.

1.3 Næringsstruktur og strukturproblemer

Rapporten skal nå analysere nærmere hvilke utviklingsbaner som synes å kjennetegne næringsutviklingen i de tre fylkene, med bakgrunn i rammeverket som er skissert foran. Vi starter med å se nærmere på viktige særtrekk ved næringsstrukturen i fylkene, dvs. hvilke næringer som er sentrale, og i hvilken grad næringsstrukturen framstår som vekstkraftig.

Det er totalt nesten 212000 sysselsatte i de tre fylkene samlet i 4. kvartal 2011. Det utgjør 8,3 % av alle landets drøyt 2,5 millioner sysselsatte. Sysselsettingen i de tre fylkene fordeler det seg med 87000 i Vest-Agder, nesten 77000 i Telemark og 48000 i Aust-Agder.

For å måle hvor viktig ulike næringer er i fylkene brukes lokaliseringkvotienter. Disse gir et mål på hvor mange sysselsatte de tre fylkene har i en næring sett i forhold til næringens betydning på landsbasis. For eksempel står industrien for 12,4 % av alle sysselsatte i de tre fylkene i 2011 mot 9,0 % på landsbasis. Lokaliseringkvotienten for industrien i de tre fylkene er da 12,4 delt på 9,0, som er omtrent 1,4 (tabell 1.1). Dette tallet sier at de tre fylkene er overrepresentert i industrien, de har samlet ca. 40 % flere arbeidsplasser i industrien enn forventet når en legger industriens betydning på landsbasis til grunn. Lokaliseringkvotienter høyere enn 1,0 for en næring i en region betyr at denne er overrepresentert, under 1,0 betyr at næringen er relativt sett mindre viktig i regionen enn på landsbasis.

Tabell 1.1 viser lokaliseringkvotienter for næringene der de tre fylkene samlet har lokaliseringkvotienter på 1,2 eller høyere og 0,8 eller lavere. Tabell V1 i vedlegget gir samme opplysninger for alle næringene. Vi viser ikke tall for hvert enkelt fylke. Men det er store likheter i næringsstruktur mellom fylkene. For eksempel har industrien lokaliseringkvotienter på 1,3, 1,2 og 1,6 for henholdsvis Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder.

Foruten industri er fylkene overrepresentert med sysselsatte i de to næringene elektrisitet, vann og renovasjon (særlig Telemark) og bygge- og anleggsvirksomhet. Fylkene har derimot relativt få sysselsatte i informasjon og kommunikasjon¹, finansiering og forsikring (med unntak av Aust-Agder) og teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift, og i tillegg jordbruk, skogbruk, fiske.

¹ Informasjon og kommunikasjon omfatter undergruppene forlagsvirksomhet; film, video- og fjernsynsprogramproduksjon; radio- og fjernsynskringkasting; telekommunikasjon; tjenester tilknyttet informasjonsteknologi; informasjonstjenester.

Det store bildet er dermed at de tre fylkene er relativt store innenfor ulike typer produksjonsvirksomhet, men relativt små innenfor ulike typer kunnskapsbasert forretningsmessig tjenesteyting. De tre næringene der fylkene er spesielt små utenom jordbruk, skogbruk, fiske anses å ha kompetanse som kan bidra til innovasjonsaktivitet og konkurransестyrke i det øvrige næringslivet.

Tabell 1.1: Antall sysselsatte og lokaliseringskvotient i hovednæringer i de tre fylkene samlet. Næringer med lokaliseringskvotient på 1,2 eller høyere og 0,8 eller lavere

Næringsgrupper	Fylkene samlet. Antall sysselsatte	Lokaliseringskvotient samlet
Jordbruk, skogbruk og fiske	4038	0,7
Industri	26230	1,4
Elektrisitet, vann og renovasjon	3212	1,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	19623	1,2
Informasjon og kommunikasjon	3820	0,5
Finansiering og forsikring	2788	0,7
Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	9322	0,7

Kilde: Tabell 07984, Statistikkbanken, Statistisk Sentralbyrå

Hvis vi ser en nærmere på industrinæringene framstår også et klart mønster. Tabell 1.2 viser de tre industrinæringene med høyest lokaliseringskvotient, men som samtidig har 500 sysselsatte eller mer, i hvert av fylkene. Grensen på 500 sysselsatte begrunnes med at små næringer kan oppnå høy lokaliseringskvotient på grunn av en eller noen få store bedrifter, som ikke er så interessant i vår sammenheng.

Fylkene domineres av industrinæringer med lange tradisjoner i fylkene og som delvis bygger på naturressurser. Det gjelder smelteverksindustrien som topper i Telemark og er nummer 2 i Vest-Agder, og trelast- og trevareindustrien i Aust- og Vest-Agder. Mekanisk industri og oljeleverandørindustrien viser også høy lokaliseringskvotient. Oljeleverandørindustrien grupperes i ulike næringer, men vises blant annet i høy lokaliseringskvotient i maskinindustrien i Vest-Agder. Det som framstår som mer moderne næringer er data- og elektronikkindustrien i Aust-Agder og elektroteknisk industri i Telemark.

Tabell 1.2: De tre industrinæringene i hver region med høyest lokaliseringskvotient (LK). Næringer med 500 sysselsatte eller mer i fylkene

Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder
Kjemisk industri (LK=6,5)	Data- og elektronisk industri (LK=4,6)	Maskinindustri (LK=5,3)
Elektroteknisk industri (LK=3,7)	Trelast- og trevareindustri (LK=2,7)	Metallindustri (LK=4,2)
Maskinreparasjon og installasjoner (LK=1,9)	Transportmiddelindustri ellers (LK=2,1)	Trelast- og trevareindustri (LK=2,7)

Kilde: Tabell 08536, Statistikkbanken, Statistisk Sentralbyrå

Vi skal nå undersøke sider ved næringsstrukturen i fylkene nærmere. Det gjøres ved først å kartlegge FoU-intensiteten i næringene, som beregnes som FoU-kostnader i alt per sysselsatt. Tabell 1.3 viser et blandet bilde. De tre fylkene har relativt få arbeidsplasser i næringen informasjon og kommunikasjon (med LK på 0,5 i tabell 1.1) med svært høy FoU-intensitet. Fylkene har derimot mange sysselsatte i industrien med forholdsvis høy FoU-intensitet, men også relativt mange i de lite FoU-intensive næringene elektrisitet, vann og renovasjon og bygge- og anleggsvirksomhet.

Tabell 1.3: FoU-kostnader per sysselsatt (FoU-intensitet) i utvalgte næringer. 2011

Næringer der fylkene er klart overrepresentert		Næringer der fylkene er klart underrepresentert	
	FoU-intensitet		FoU-intensitet
Industri	33812	Informasjon og kommunikasjon	72261
Elektrisitet, vann og renovasjon	7038	Finansiering og forsikring	26724
Bygge og anleggsvirksomhet	573	Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	20881

Kilde: Bearbeiding av tabell 07963 i Statistikkbanken, SSB

Siden industrien er relativt viktig i fylkene, studeres denne nærmere i tabell V2 i vedlegget til kapitlet. Tabellen viser at to industrinæringer (farmasøytisk industri og data- og elektronikkindustri) har klart høyere FoU-intensitet enn resten av industrien. Fylkene er samlet overrepresentert i de to industrinæringene og skulle dermed 'tjene på' å ha relativt mange arbeidsplasser i FoU-intensive næringer. Fylkene tjener på det i den forstand at det kan øke deres samlede FoU-intensitet. Det er imidlertid snakk om forholdsvis få sys-

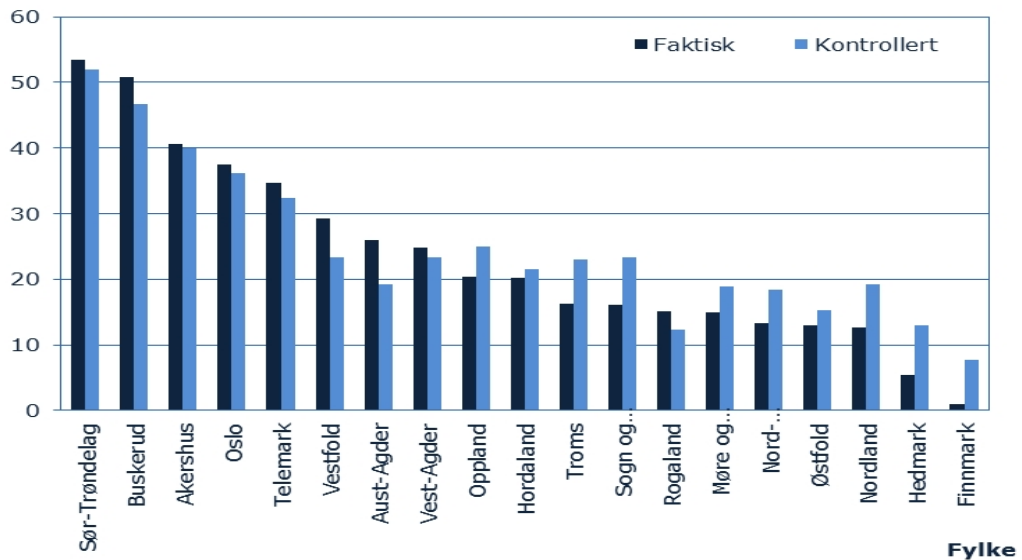
selsatte i fylkene i disse to FoU-intensive næringene, og viktige bedrifter i næringene (GE Healthcare Lindesnes og Kitron i Arendal) er først og fremst produksjonsvirksomheter med trolig forholdsvis små FoU-kostnader. Kjennetegn ellers ved industrien er at fylkene har relativt mange arbeidsplasser i maskinindustrien som har høyere FoU-intensitet enn gjennomsnittet for industrien totalt. Men fylkene har også relativt mye av industrinæringer med små FoU-kostnader som metallindustri, kjemisk industri og trelast- og treva-reindustri.

Det samlede bilde av FoU-intensitet i næringslivet er vist i figur 1.1. To hovedtrekk er sentrale. Det første er at Telemark og Agder-fylkene ligger langt etter de to fylkene med høyest FoU-intensitet, men likevel skårer våre tre fylker høyt sammenliknet med de fleste andre fylkene. Telemark og Agder-fylkene har høyere FoU-intensitet enn fylker med etablerte universiteter som Hordaland og Troms og høyere enn store industrifylker som Rogaland og Møre og Romsdal.

Det andre hovedtrekket er at faktisk FoU-intensitet er høyere enn når en kontrollerer for næringsstrukturen for våre fylker. Tallene for 'kontrollert' i figur 1.1 sier hvor høy FoU-intensitet våre fylker ville hatt ut fra sin næringsstruktur og dersom hver næring i fylkene har samme FoU-intensitet som på landsbasis. Når faktisk FoU-intensitet er høyere enn kontrollert betyr det at de enkelte næringene i våre tre fylker jevnt over har høyere FoU-intensitet enn næringene på landsbasis. Det er motsatt for Oppland og fylkene videre nedover i figuren, der næringene jevnt over har lavere FoU-intensitet enn landsgjennomsnittet. For våre tre fylker betyr det også at det er vanskelig å øke FoU-intensiteten (hvis det i seg selv er noe mål) vesentlig med den nåværende næringsstrukturen; næringene har stort sett høyere FoU-kostnader enn tilsvarende næringer på landsbasis. *Vesentlig høyere FoU-intensitet i Telemark og Agder vil kreve endringer i næringsstrukturen mot mer FoU-intensive næringer.*

Figur 1.1: FoU-intensitet etter fylke, faktisk observert og kontrollert for næringsstruktur (Kilde: Figur 4.1.10 i Indikatorrapporten²)

1 000 kr

Vi skal undersøke flere sider ved næringsstrukturen gjennom å se på sysselsettingsutviklingene i næringene. Samlet for alle næringer opplevde fylkene nedgang eller svakere vekst enn landsgjennomsnittet fra 2008 til 2011 (tabell 1.4). Siden 2000 viser Telemark den klart svakeste veksten av de tre fylkene og Vest-Agder den raskeste sysselsettingsveksten, og spesielt rask fram til 2008.

Tabell 1.4: Sysselsettingsvekst i fylkene og Norge

	2008-2011		2000-2008	
	Endring i antall sysselsatte	%-vis endring	Endring i antall sysselsatte	%-vis endring
Telemark	-1685	-2,1	4445	6,0
Aust-Agder	73	0,2	4380	10,0
Vest-Agder	837	1,0	14855	20,8
Norge	37000	1,5	252500	10,4

Kilde: Tabell 07984 og 08545, Statistikkbanken, SSB

² Forskningsrådet, Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer. 2012. Forskningsrådets hjemmeside.

Ser vi på de enkelte næringene viser industrien på landsbasis betydelig nedgang fra 2008 til 2011 (tabell 1.5). Industrien viste nesten like stor nedgang i de tre fylkene samlet, og alle fylkene hadde enkeltvis nedgang i omtrent samme størrelsesorden. Det var noe vekst på landsbasis i to av de næringene der de tre fylkene er kraftig underrepresentert, i informasjon og kommunikasjon og teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift. De tre fylkene hadde samtidig nedgang i disse næringene, og igjen er det liten forskjell i utvikling mellom fylkene innbyrdes. Perioden 2008-2011 er derfor preget av utfordringer for fylkene, de har relativt mye av en næring (industrien) i nedgang og relativt lite av næringer som klarer seg bedre på landsbasis, men som viser svakere utvikling i fylkene. Bildet i tabell 1,5 viser dermed et *strukturproblem* for fylkene i en periode med svak vekst i kjølvannet av finanskrisa.

Noe av det samme mønsteret vises for perioden 2000-2008. Industrien tapte arbeidsplasser også i denne perioden, det samme gjorde industrien i de tre fylkene samlet. (Vest-Agder hadde imidlertid en vekst på 1242 industrisys-selsatte i denne perioden, de to andre fylkene hadde nedgang). På grunn av endringer i statistikken er ikke alle næringer sammenliknbare mellom de to periodene i tabell 1.5. Vi ser imidlertid at næringen forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift hadde rask vekst på landsbasis i den første perioden og noe svakere vekst i fylkene. Det vises også tendenser til *strukturproblemet* for fylkene i denne perioden.

Tabell 1.5: Sysselsetningsvekst i næringer der fylkene er over- eller underrepresentert

	% -vis endring 2008-2011		% -vis endring 2000-2008	
	Fylkene samlet	Norge	Fylkene samlet	Norge
Industri	-9,7	-10,4	-6,6	-9,8
Elektrisitet, vann og renovasjon	11,1	11,2	-10,6	-14,5
Bygge- og anleggsvirksomhet	3,1	2,9	25,0	30,9
Informasjon og kommunikasjon	-9,4	1,5	-3,0 ³	-5,1
Finansiering og forsikring	-3,1	-2,1	8,2	6,8
Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	-1,1	3,9	35,8 ⁴	61,1
Alle næringer	-0,4	1,5	11,6	12,5

Kilde: Tabell 07984 og 08545, Statistikkbanken, SSB

³ Gjelder næringen transport og kommunikasjon i perioden 2000-2008

⁴ Gjelder næringen forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift i perioden 2000-2008.

1.4 Lav innovasjonsaktivitet

Fornyelse av næringslivet skjer gjennom innovasjon i eksisterende virksomheter og gjennom etablering av nye virksomheter. Vi skal derfor se nærmere på innovasjonsaktivitet og nyetableringer i våre tre fylker. Det kan si mer om i hvilken grad næringslivet kjennetegnes av *path extension* og av fornyelse.

Næringslivets og bedrifters konkurransestyrke avgjøres i stor grad av hvor innovative bedrifter er. Spesielt i et høykostnadsland som Norge må bedrifter først og fremst konkurrere gjennom å komme opp med nye produkter, tjenester, effektive måter å framstille produkter og tjenester på eller smart organisering av virksomheten. En sentral kilde for empirisk kunnskap om innovasjonsaktivitet i næringslivet er FoU- og innovasjonsundersøkelsen til Statistisk Sentralbyrå. Den gjennomføres hvert annet år, med en rekke spørsmål om bedrifters FoU- og innovasjonsaktivitet. Undersøkelsen omfatter alle bedrifter med 50 sysselsatte og mer og et representativt utvalg av bedrifter med mellom 5 og 49 sysselsatte.

Tabell 1.6 viser at næringslivet i de tre fylkene stort sett er litt mindre innovativt enn landsgjennomsnittet, slik det måles i FoU- og innovasjonsundersøkelsen. Det er en mindre andel bedrifter i fylkene som gjennomførte produkt- eller prosessinnovasjoner mellom 2006 og 2010 enn på landsbasis, men det er snakk om små forskjeller. De to siste kolonnene i tabell 1.6 viser andel bedrifter med produktinnovasjoner som er nye for markedet. Det omfatter innovasjoner med større nyhetsverdi og som er mer radikale enn øvrige innovasjoner. Vest-Agder skårer lavt her, de to øvrige fylkene omtrent som landsgjennomsnittet.

En sammenlikning med landsgjennomsnittet er imidlertid sammenlikning med et lavt tall. Norge skårer jevnt over middels på internasjonale rangeringer av innovasjonsevne. Norge ligger for eksempel godt etter de andre nordiske landene når det gjelder andel innovative foretak, og for alle typer av innovasjoner⁵. Tabell 1.6 tyder dermed på at næringslivet i de tre fylkene sliter noe med lav innovasjonsaktivitet, som kan hemme konkurransevnen og omstillingsevnen på sikt.

⁵ Forskningsrådet, Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer. 2012. Figur 1.3.2

Tabell 1.6: Innovasjonsresultat i fylkene og i Norge

	Andel bedrifter med produkt- eller prosessinnovasjoner		Andel bedrifter med produktinnovasjoner for markedet	
	2008-2010	2006-2008	2008-2010	2006-2008
Telemark	22	23	10	7
Aust-Agder	21	27	11	9
Vest-Agder	18	20	6	4
Norge	23	27	12	7

Kilde: Spesialkjøring fra FoU- og Innovasjonsundersøkelsene, SSB⁶

1.5 Nyetableringer

En del av dynamikken og nyskapingen i næringslivet skjer gjennom nyetablering av virksomheter. Samlet sett er det store likhetstrekk i mønsteret for nyetableringer i de tre fylkene og i landet som helhet (tabell 1.7). Telemark og Aust-Agder viser litt lavere nyetableringstakt enn landet som helhet, men Aust-Agder har i gjennomsnitt litt flere ansatte i nyetableringene det første året.

Tabell 1.7: Antall nyetableringer, nyetableringstakt og ansatte i nyetablerte foretak

	Antall nyetableringer per år, gjennomsnitt for 2008-11	Nyetableringstakt, antall nyetableringer per 1000 eksisterende foretak	Antall ansatte per nyetablering i etableringsåret
Telemark	1329	113	0,32
Aust-Agder	839	109	0,46
Vest-Agder	1682	130	0,32
Norge	46885	126	0,34

Kilde: Tabell 07191, Statistikkbanken SSB

⁶ Statistisk Sentralbyrå (SSB) understreker at det er snakk om eksperimentelle tall som er under løpende utvikling og ikke er å regne som offisiell statistikk. SSB tar forbehold om at usikkerheten til dels kan være betydelig, men SSB anser at tallene kan gi en viss indikasjon på regionale forskjeller i innovasjonsaktiviteten.

Det er vel kjent fra empiriske studier at mange nyetablerte bedrifter nedlegges etter få år, mens en stor del av veksten blant nyetablerte bedrifter kommer fra noen få voksende virksomheter. Det gjør at vi ikke kun bør se på antall nyetableringer og antall arbeidsplasser i utgangsåret, men også hvordan nyetablerte bedrifter klarer seg de neste åra. Utviklingen i nyetablerte bedrifter kan si en del om hvor robuste nyetableringene er og i hvilken grad resten av næringsmiljøet bidrar til overlevelses- og vekstmuligheter for nyetableringer.

Tabell 1.8 gir noen indikasjoner på hva som skjer med nyetablerte foretak i de tre fylkene. Her følges nyetableringer fra 2005 noen år fram i tid. Vi ser at nyetableringer i Aust- og Vest-Agder har større overlevelse enn gjennomsnittet på landsbasis og vi ser at nyetableringer i Telemark og Aust-Agder jevnt over vokser noe raskere fram til bedriftene er tre år. Tabell 1.7 og 1.8 viser at dynamikken i næringslivet målt gjennom ulike sider ved nyetableringer er vel så stor i de tre fylkene som på landsbasis.

Tabell 1.8: Nyetableringer, overlevelse av nyetableringer og sysselsatte i nyetableringer

	Antall nyetableringer i 2005	%-andel nyetableringer som eksisterte i 2010	Antall sysselsatte i overlevde nyetableringer i 2008	Antall sysselsatte per overlevd foretak
Telemark	1387	29,7	1898	3,4
Aust-Agder	882	35,8	1423	3,4
Vest-Agder	1718	34,3	1451	2,0
Norge	47436	29,7	44893	2,4

Kilde: Tabell 06681 og tabell 06707, Statistikkbanken, SSB

Et neste spørsmål er i hvilke næringer nyetableringene særlig kommer. Tabell 1.9 viser mønsteret for nyetableringer i næringer der de tre fylkene er over- eller underrepresentert. (Tabell V3 i vedlegget viser tilsvarende tall for alle næringer). Det er en tendens til at fylkene styrker seg gjennom flere nyetableringer der fylkene allerede er sterke, spesielt innenfor bygge- og anleggsvirksomhet og delvis i industrien. Fylkene har en større andel av sine nyetablerte bedrifter i bygge- og anleggsvirksomhet og industrien (med unntak av Vest-Agder) enn landet som helhet. Samtidig har fylkene en lavere andel av sine nyetableringer der fylkene har relativt få sysselsatte i utgangspunktet, dvs. i næringene informasjon og kommunikasjon, finansiering og forsikring og teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift. Unntaket er Vest-Agder med høy nyetableringstakt i teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift. Den høyere

nyetableringen i Vest-Agder kommer her blant eiendomsめglere og ikke blant teknisk tjenesteyting.

Tabell 1.9: Andel nyetableringer i næringer der fylkene er over- eller underrepresentert med sysselsatte. Næringenes andel av alle nyetableringer 2008-2011

Næringsgrupper	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Norge
Industri	3,9	4,3	2,0	2,9
Elektrisitet, vann og renovasjon	0,5	0,5	0,3	0,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	16,4	17,8	17,2	13,7
Informasjon og kommunikasjon	5,2	5,3	5,6	6,7
Finansiering og forsikring	3,2	3,0	4,0	4,1
Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	21,7	21,9	24,2	22,5

Kilde: Bearbejdet fra tabell 07197, Statistikkbanken, Statistisk Sentralbyrå

1.6 Konklusjon

Samlet viser den empiriske analysen tydelige tendenser til at næringslivet i Telemark og Agder kjennetegnes av *path extension*. Næringslivet styrker seg gjennom nyetableringer der det allerede er sterkt, som delvis er i lite FoU-intensive og stagnerende eller svakt voksende næringer. Næringslivet i fylkene har et strukturproblem ved at det er overrepresentert innen krympende industrinæringer og underrepresentert med sysselsatte i voksende, kunnskapsbaserte tjenestenæringer. En viktig utfordring for næringslivet i fylkene er dermed å oppnå en større fornyelse av næringsstrukturen.

På denne bakgrunnen kan vi skissere to hovedroller for UH-sektoren når det gjelder å bidra til næringsutvikling i Telemark og Agder. Det første er å bidra med utdanning og forskning rettet inn mot de eksisterende, sterke næringene i fylkene, som er i tråd med UH-sektorens tredje rolle. Det er en oppgave som det øves påtrykk på å etterkomme fra blant annet fra klyngeorganisasjoner og andre organiserte næringsinteresser. Dette er også den tradisjonelle rollen til universiteter og høyskoler i regionale innovasjonssystemer og er en sentral rolle for UH-sektoren i innovasjonssystemer. Som vi har påpekt foran bidrar denne rolle først og fremst til at fylkenes næringsliv styrkes der det allerede er sterkt.

Den andre hovedrollen til UH-sektoren er å bidra til at fylkenes næringsstruktur samtidig kan fornyes gjennom at det utvikles flere virksomheter i

nye sektorer for fylkene og sektorer som er voksende. UH-sektoren har da en rolle med å stimulere innovasjonsaktivitet og vekst i gryende næringer og klynger. Det krever at UH-sektoren har FoU-aktivitet innenfor felter som ikke dominerer i fylkene i dag, men som kan være potensielle nye vekstområder. En rolle for UH-sektoren er å ha absorpsjonsaktivitet til å vite hva som skjer av viktig forskning på utvalgte nye felter, kunne hente inn, bearbeide og spre kunnskapen til næringslivet og studenter. Dette krever strategisk kompetanse i UH-sektoren for å avgjøre hvilke nye felter begrensede ressurser skal brukes på.

1.7 Referanser

Asheim, B. T. og Isaksen, A. (2011), Regional Innovation Systems: The Integration of Local 'Sticky' and Global 'Ubiquitous' Knowledge. *Journal of Technology Transfer*, 27: 77-86.

Boschma, R. og Frenken, K. (2011). Technological relatedness and regional branching. I Bathelt, H., Feldman, M. P. og Kogler, D. F. (red.), *Dynamic Geographies of Knowledge Creation and Innovation* (s. 64-81). London: Routledge.

Isaksen, A. og Onsager, K. (2010), Regions, networks and innovative performance: The case of knowledge-intensive industries in Norway. *European Urban and Regional Studies*, 17, 3: 227-243.

Martin, R. (2010), Roepke Lecture in Economic Geography – Rethinking Regional Path Dependence: Beyond Lock-in to Evolution. *Economic Geography*, 86, 1: 1-27.

Martin, R. og Sunley, P. (2006), Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*, 64, 2: 395-437.

Neffke, F., Henning, M. og Boschma, R. (2011), How Do Regions Diversify over Time? Industry Relatedness and the Development of New Growth Path in Regions. *Economic Geography*, 87, 3: 237-265.

2 Funksjonell region

Roger Henning Normann

2.1 Innledning

Som begrep kan *funksjonell region* forstås både normativt (som noe man ønsker/anbefaler utviklet) og deskriptivt, dvs. det har visse kjennetegn som gjør at vi kan skille mellom funksjonelle regioner og ikke-funksjonelle regioner/andre funksjonelle regioner. En funksjonell region i denne siste betydningen av ordet kan være ABS-regionen, som kjennetegnes ved et bymessig senter og et omland og som inneholder de *funksjoner*; arbeidsmarked, befolkning, service, infrastruktur, m.m. som gjør regionen *funksjonell* (Juvkam, Kann, Lian, Samuelsen, og Vanberg 2011). Det foreslås her at begrepet funksjonell region slik det ofte brukes innen regionforskning og statistiske analyser (Bhuller 2009; Juvkam, et al. 2011; Onsager og Selstad 2004; Selstad 2004, 2005) får en noe utvidet betydning. Vi skal i det videre bruke begrepet *funksjonell* slik at det også inkluderer strategiske og politiske elementer som antas som særskilt viktige for å skape en utviklingsbane for regionen som tar utgangspunkt i spesifikke regionale ressurser og mulighetsrom. Funksjonelle regioner i denne forstand av ordet kan da vokse frem når samsvaret mellom administrative regioner, samfunnsregioner og identitetsregioner øker. Videre at arbeidet med å utvikle funksjonelle regioner strategisk og politisk gis en retning som underbygger utvikling av den funksjonelle regionen som regionalt innovasjonssystem.

Et regionalt innovasjonssystem kjennetegnes ved at FoU-institusjoner, kunnskapsmiljøer, myndigheter, virkemiddelapparat er i stand til å gjennomføre en kunnskapsbasert innovasjonspolitikkk tilpasset og basert på forutsetninger og utviklingsmuligheter det eksisterende næringslivet har (se også kapittel 1). Utvikling av funksjonelle regioner som regionale innovasjonssystemer er ambisiøs og vil i vår kontekst kreve reformvilje og gjennomføring av flere organisatoriske endringer og investeringer innenfor mange sektorer og på flere nivåer. Men vi bør ikke la oss avskrekke. Utviklingen av Skåne-regionen er et eksempel fra Norden på at kombinasjonen av administrativ reform, regional handlefrihet, konkurransedyktige bedrifter og sterke forskningsmiljøer som samhandler regionalt kan være svært potent (Asheim 2009; Benneworth, Coenen, Moodysson, og Asheim 2009; Henning, Moodysson, og Nilsson 2010; Region Skåne 2009).

I det videre skal det derfor gis en innledende diskusjon av hvilke type reformer og endringer som antas som viktige for å skape funksjonelle regioner som regionale innovasjonssystemer. Betydningen av noen kontekstuelle særtrekk ved Agder-Telemark regionen blir fremhevet, for eksempel at man ikke har ett dominerende bysenter å bygge den funksjonelle regionen rundt, at regionen ikke er en markant kunnskapsregion i nasjonal sammenheng og at regionen har visse næringsmessige særtrekk (se kapittel 1) som gir den noen spesifikke utviklingsmuligheter som kan utnyttes strategisk og politisk i det videre arbeidet med å utvikle både regionen og dens FoU-institusjoner.

På denne bakgrunn og til grunn for dette kapitlet ligger tanken om at en fusjon eller styrking av samarbeidet mellom Universitetet i Agder og Høgskolen i Telemark er gunstig i den grad det bidrar til utviklingen av en ny og funksjonell landsdelsregion bestående av fylkene Vest-Agder, Aust-Agder og Telemark og implisitt at etableringen av en slik region kan sannsynliggjøres å ville ha en positiv effekt på samfunns- og næringsutvikling i bred forstand i landsdelsregionen. Dette kapitlet avgrenses derfor til å redegjøre for noe av tenkningen rundt funksjonelle landsdelsregioner, med vekt på rollen og betydningen som høyskoler, universiteter og andre FoU-aktører kan ha i forholdt til utvikling av disse.

2.2 Regional reform i Norge

I 2008 hadde jeg gleden av å presentere paper på samme sesjon som norsk regionforsknings «grand old man» Jens Christian Hansen. Temaet for hans innlegg var på den ene siden en sammenligning av administrative strukturreformer i Danmark og Norge og på den annen siden en refleksjon over sin deltakelse over nesten fire tiår i ulike offentlige utvalg og utredninger om temaet (Hansen 2008). Der en hovedforskjell som kjent er at Danmark ikke bare utreder reformer – de gjennomfører dem også. I 2007 ble antallet danske kommuner redusert fra 271 til 98, samtidig som at de 13 danske amtene (fylkene) ble slått sammen til 5 regioner. Figuren under viser utvikling i antall kommuner i Norge i tiårs intervaller siden 1838. Den viser at de siste 40 årene har antallet kommuner i Norge vært relativt stabilt og at antallet kommuner i Norge nå er høyere enn det var for 176 år siden.

Figur 2.1: Antall kommuner i Norge, 1838–1998, fra (Rose og Pettersen 2003)⁷

Nå i 2013 er det snart ti år siden norsk regionalforskning (Amdam og Bukve 2004; Baldersheim 2003; Baldersheim og Rose 2003; Bukve 2005, 2008; Knudsen 2005; Onsager og Selstad 2004; Rose og Pettersen 2003; Selstad 2003) mfl., offentlige utredninger (NOU 2000:22, 2004:2, 2004:19) og stortingsmeldinger (St.meld.nr.12 2006–2007) senest seriøst vurderte og argumenterte for behovet for en omfattende regionalreform i Norge. Og det er fem år siden disse reformtankene på nytt ble redusert til mindre endringer, denne gang begrenset til justeringer i oppgavefordelingen mellom stat og fylke (Ot.prp.nr.10 2008-2009).

En viktig del av bakgrunnen for diskusjonen knyttet til utvikling av større territoriale utviklingsenheter som landsdelsregioner i Norge har sin bakgrunn i at fylkesgrensene ble satt i et samfunn som for 150 år siden⁸ var fundamentalt annerledes enn det vi nå lever i. Vi kan i dag lett forestille oss at i dette samfunnet, uten infrastruktur og teknologi som vi dag tar for gitt, som jernbane, flyplasser, privatbilisme, internett, telefon, tv, radio osv., var inndeling i den administrative enheten fylke⁹ sikkert oppfattet som mer enn stor nok.

⁷ 1. januar 2013 var det 428 kommuner i Norge, 36 flere enn i 1838.

⁸ Hovedtrekkene i dagens fylkesgrenser følger omtrent amtsstrukturen slik den så ut i 1837 ved innføring av formannskapslovene. Når Tromsø Amt ble skilt ut fra Finnmark i 1866 satt man omtrent igjen med det som i dag tilsvarer dagens fylkesgrenser (Selstad 2004).

⁹ Betegnelsen Fylke erstattet i 1918 Amt med lov om endring av rikets inndelingsnavn.

Den videre teksten er bygget rundt en diskusjon av forskjeller og sammenhenger mellom ulike regionbegreper (administrative regioner, forvaltningsregioner, statsregioner, samfunnsregioner, ABS-regioner, næringsregioner, K-regioner, identitetsregioner, mfl.) og dimensjoner ved disse som antas som viktige for å utvikle funksjonelle regioner som regionale innovasjonssystem.

Det ligger utenfor mandatet og ressurser tilgjengelig for utarbeidelse av denne rapporten å gi et svar på om tidspunktet for etableringen av funksjonelle landsdelsregioner nå er kommet. Historien har vist at spørsmål om etablering av landsdelsregioner og administrative reformer i Norge er vanskelig å håndtere for regjeringer fra både høyre- og venstresiden, for en diskusjon se for eksempel (Farsund 2010; Rose og Pettersen 2003).

2.3 Administrative regioner

Regionbegrepet er et begrep som isolert åpner for mye og ulikt meningsinnhold. Litteraturen på feltet er stor og like regionbegreper gis noen ganger ulikt meningsinnhold. Noen regioninndelinger brukes for statistikkproduksjon/regionanalyser, andre er politisk/administrative, andre er produkter av historie og kulturarv, mv. Det er her forsøkt å legge begrepsbruken tett på tilsvarende innenfor norsk regionalforskning og offentlige utredninger om temaet, se for eksempel (Knudsen 2005; Selstad 2004, 2005).

Den historiske inndelingen i len, amt, kommuner og fylker, statlig sektor-tenkning og en serie new-public management inspirerte reformer de siste 20 årene har gitt oss de administrative regionene (Selstad 2005). Generelt kan vi si at administrative enheter kan være organisert etter ulike spesialiseringsprinsipper for eksempel territorier, funksjoner, prosesser, klienter eller ved ulike kombinasjoner av disse (Gulick 1937). Administrative regioner kan både fylle sektorbehov og/eller være knyttet til en bredere koordinering og styring innenfor en spesifikk geografi og/eller til styring, tilsyn, forvaltning innenfor et mer avgrenset politikkområde.

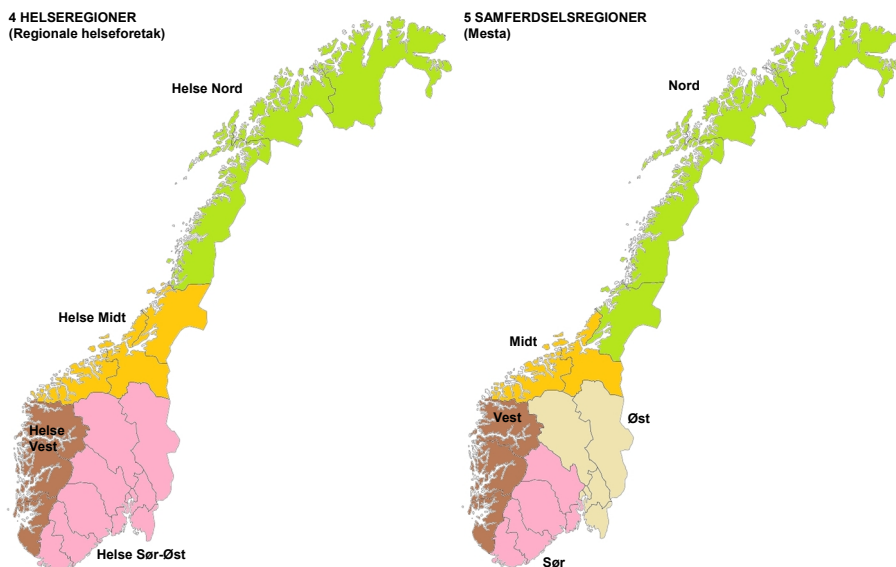
2.3.1 Forvaltningsregionene

Tor Selstad (2003) skiller mellom to typer av administrative regioner; statsregioner og forvaltningsregioner. Forvaltningsregionen er godt kjent for de fleste og tilsvarer inndeling i forvaltningsnivåer for eksempel kommuner og fylker. Forvaltningsregionen kan gjenfinnes også for større geografiske områder, for eksempel stater og internasjonale forvaltningsområder som EØS og EU.

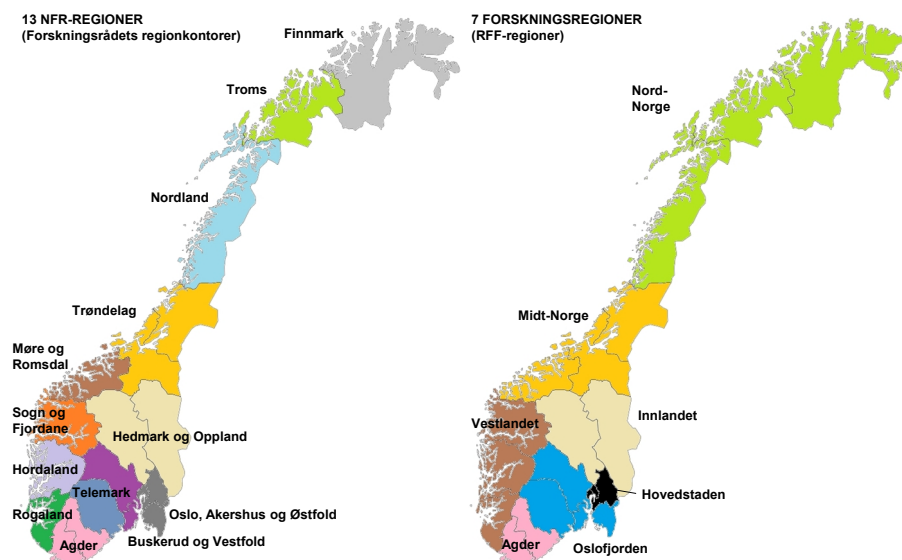
2.3.2 Statsregionene

Den andre typen av administrative regioner er statsregionene. Statsregionene tilsvarer ofte departementer, direktorater, tilsyn, etater, mv. sin territorielle organisering. Vi gjenfinder dem innenfor flere sektorer som for eksempel helse, kunnskap, samferdsel, justis, mfl. (se kart under og i vedlegg). Det er i Norge i dag et sted mellom 40–50 statsregioner litt avhengig av hvilket prinsipp man velger å inkludere ut i fra. Farsund (2010) identifiserer 31 stykker og skiller mellom statsregioner med ansvar for infrastrukturforvaltning, tilsyn/kontroll og tjenesteyting/forvaltning. Noen regional-stat institusjoner som Avinor, Politiet og SIVA har inndelinger som er mindre enn fylket, andre som Fylkesmannen, Innovasjon Norge og NAV følger en fylkesvis inndeling. Kartene under, oppdatert per mars 2013, viser et utvalg av statsregioner som har inndelinger i landsdelsregioner og som antas å være av særskilt betydning for utvikling av funksjonelle regioner som regionale innovasjonssystem.

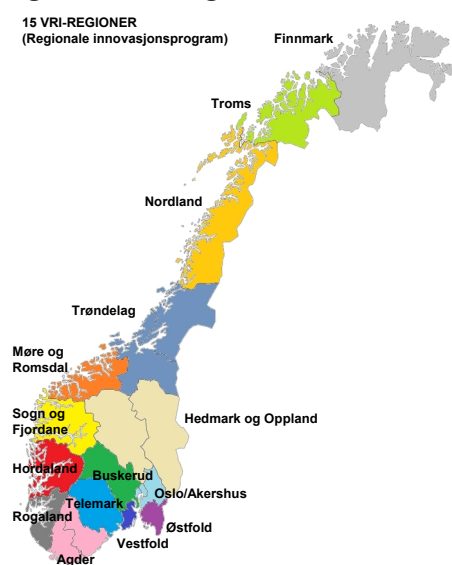
Figur 2.2: Helse og Samferdselsregioner

Figur 2.3: NFR og forskningsregioner

Figur 2.4: VRI-regioner

Av de 25 statsregionene tatt med i utvalget er det kun to statsregioner Bufetat- og skatteregionene, foruten Fylkesmannen, Innovasjon Norge og NAV som følger fylkesinndelingen, som har samme regions inndeling (se også

kart i vedlegg). Selv om vi forstår hvorfor det er funksjonelt at kystverket har en annen regioninndeling enn Statskog er det ikke like intuitivt hvorfor IMDi og Bufetat er ulike, eller hvorfor skatt og tollregioner er ulike eller hvorfor NFR og forskningsregioner er ulike, osv. Kartene gir derfor en indikasjon på omfanget av statlig sektortenkning og/eller mangelen på oppmerksomhet mot regionale styrings- og koordineringsbehov.

I forhold til utvikling av funksjonelle regioner som regionale innovasjonssystem er vi i særskilt grad opptatt av at det er samsvar mellom forvaltningsregionene og statsregioner knyttet til tunge politikkområder som samferdsel og helse. For eksempel helseregioner, NAV-regioner og mesta-regioner. Vi er også opptatt av at det er samsvar i det innovasjonspolitiske virkemiddelapparatets territoriale organisering. For eksempel at det er samsvar mellom Innovasjon Norge, SIVA, RFF, NFR sin region inndeling og stats- og forvaltningsregionene.

VRI er Forskningsrådets hovedsatsing på forskning og innovasjon i norske regioner og har som overordnet målsetting å fremme innovasjon, kunnskapsutvikling og verdiskaping gjennom regional samhandling og en forsterket FoU innsats i og for regionene. At heller ikke VRI regionene samsvarer med NFR regionene og forskningsregionene er derfor et talende bilde på utfordringsbildet. Mer generelt kan vi kanskje slå fast at mangelen på statlig koordinering vanskeliggjør og reduserer evnen til og muligheten for å skape ønsket synergi regionalt.

2.4 Samfunnsregioner

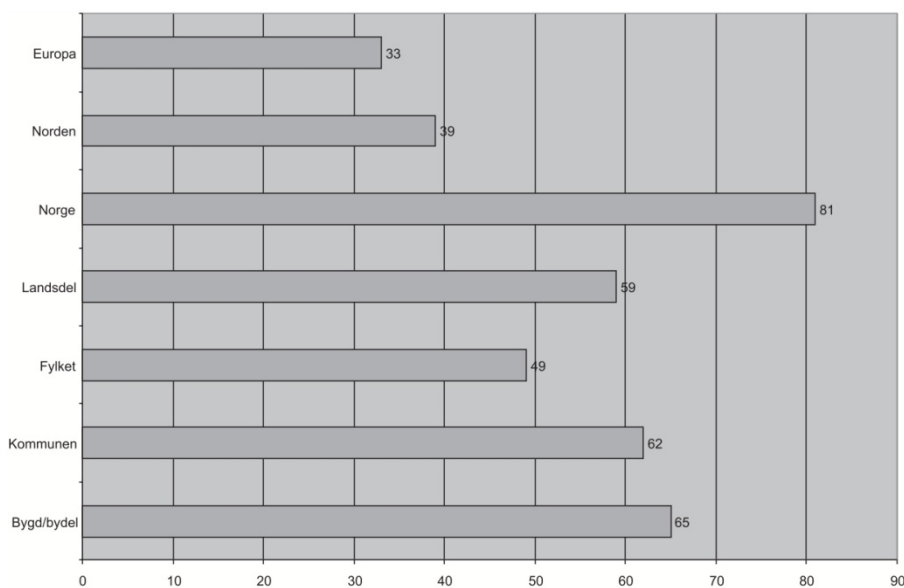
Hvis vi setter likhetstegn mellom regioner og administrative regioner blir regioner i prinsippet lite annet enn ett tomt skall og ikke annet enn hva man velger å fylle den med. Regionen blir her en «container» som vi kan bruke til ulike formål som statistikkproduksjon, virkemiddelforvaltning, eller i prinsippet hvilken som helst offentlig funksjon (Onsager og Selstad 2004; Selstad 2005). Mye av den faglig begrunnede kritikken av dagens inndeling i forvaltningsregioner og statsregioner er at disse i for stor grad er «containere».

Alternativet til å betrakte regioner som «containere» er å ta utgangspunkt i regioner som samfunnsregioner. Dette er et nedenfra og opp perspektiv, der regionskonstruksjonen ikke starter med statlige sektorbehov eller den historiske inndelingen i len, amt og fylker, men med en identifikasjon av lokale ressurser, bosettingsmønster, næringsstrukturer, kunnskapsbaser, identiteter og utviklingsmuligheter.

2.4.1 Identitetsregioner

Mennesker forholder seg i dagliglivet i liten grad til administrative regioner. De færreste av oss kjenner ikke engang til statsregionens grenser og vi bor, arbeider, tar utdanning, er syke, tar ferie, osv., på tvers av kommune og fylkesgrenser. For den som er født i Flekkefjord, bor i Kvinesdal, arbeider i Farsund og har barn på videregående i Lyngdal er kanskje identitetsfølelsen til Listerregionen like stor som til den kommunen de bor i? Dette er med på å skape hva vi kan kalle en moderne identitetsfølelse til regionen. Den moderne regionsidentiteten kan derfor både stå i motsetning til den tradisjonelle regionsidentiteten tuftet på kulturelle, symbolske, språklige, historiske og sosiale uttrykk og den kan overlape. Identitetsregioner kan også gjenfinnes på ulike nivåer for eksempel bygda (Finsland), kommunen (Songdalen), ABS-regionen (Kristiansandsregionen), fylket (Vest-Agder), landsdelen (Sørlandet), Landet (Norge) osv. I en landsomfattende spørreundersøkelse fra 1993 ble et utvalg respondenter spurt om hvilke områder de føler tilknytning til. Figuren under viser andelen som svarte at de kjente seg *sterkt* knyttet til de nevnte geografiske områdene.

Figur 2.5: Tilknytning til ulike områder, fra (Baldersheim 2003)

Figuren viser at det er det lokale bygda/bydel/kommunen og først og fremst det nasjonale som er identitetsbærene. Landsdelen får her en markant høye-

re score med 59 % enn fylket 49 % (Baldersheim 2003). Denne tendensen med høyere identifikasjon til landsdelen enn fylket fremkommer også i en annen studie, som viser at tendensen holder seg for alle landsdeler foruten Oslo/Akershus (Selstad 2005).

Oppmerksomhet om og forståelse av regionale identiteter er svært viktig. Regionale konstruksjonsprosessers legitimitet er avhengig av at de forholder seg til regionale identiteter. Regionale identiteter er grunnlaget for politisk mobilisering, engasjement og deltakelse og følgelig også elementært for etablering av et demokratisk fundament for nye regionale politiske strukturer. For en regionsinndeling tilsvarende Agderfylkene og Telemark er allerede Sørlandet som begrep og identitet en innarbeidet referanse både for mennesker i og utenfor regionen (Berg, Knutsen, og Paulsen 2006).

2.4.2 Samarbeidsregioner

Regionskonstruksjoner som tar utgangspunkt i utviklingsmuligheter kan vi forstå som samarbeidsregioner. Vi kan forstå slike regionskonstruksjoner som et resultat av nedenfra og opp prosesser ved at det er kommuner og/eller fylkeskommuner som samarbeider om service, tjenesteyting, planlegging, utvikling, etc. er. På Agder har i dag de to fylkeskommunene etablert et regionsamarbeid. Tidligere var dette institusjonalisert gjennom partnerskapet Agderrådet, nå er det institusjonalisert gjennom arbeidet med Regionplan Agder 2020. Andre eksempler på slike regionale samarbeid på Agder finner vi mellom kommuner som for eksempel Listerrådet, Setesdalregionråd, Knutepunkt Sørlandet, Østregionen, Lindesnesregionen, mfl. Telemark fylke var på 2000-tallet med i et regionsamarbeid med fylkene Buskerud og Vestfold (BTV) Dette samarbeidet er nå avsluttet. Kommuner i Telemark samarbeider nå gjennom Vest-Telemarkrådet, Grenlandsamarbeidet, Kongsberg regionråd og Midt-Telemark regionråd.

2.4.3 Lokalsamfunnsregioner

Selstad (2003, 2004, 2005) identifiserer ulike typer av samfunnsregioner inndelt etter nivå. Det første "laveste" nivået av samfunnsregioner er bygden, bydelen eller lokalsamfunnet. På Agder er tettsteder som Engesland, Herefoss, Hægeland, osv. eksempler på lokalsamfunnet som samfunnsregion. Mennesker i slike lokalsamfunn har ofte en identitet og tilhørighet til stedet som ofte kan være like sterk og sterkere som den de føler til for eksempel kommunen som gjerne består av flere lokalsamfunn som bygder og bydeler osv.

2.4.4 ABS-regionen

Det neste nivået av samfunnsregioner er det vi kan forstå som ABS-regioner som er en forkortelse for arbeidsmarkeds-, bolig- og serviceregion også ofte omtalt som pendlingsregion eller bare arbeidsmarkedsregion. ABS-regioner er i Norge ofte større i utstrekning enn kommunen og ofte mindre enn fylket selv om de kan krysse fylkesgrenser. Tabellen under viser SSBs inndeling av Sør-Norge (Agderfylkene og Telemark) i arbeidsmarkedsregioner. Denne regionskonstruksjon tar utgangspunkt i pendlingsstatistikk, i tillegg til kriterier knyttet til størrelse og variasjon i næringer, etc. er utviklet for å definere regioner med ett sett av objektive kriterier og brukes blant annet til statistikk og analyseformål, mv. (Bhuller 2009).

Tabell 2.1: Arbeidsmarkedsregioner i Agderfylkene og Telemark, fra (Bhuller 2009)

Arbeidsmarkedsregion	Kommuner	Folkemengde, per 1.1.2007
Nordvest-Telemark	Seljord, Kviteseid, Nissedal, Fyresdal, Tokke, Vinje, Tinn	20 431
Øst-Telemark	Notodden, Bø, Sauherad, Hjartdal	23 450
Sør-Telemark	Skien, Porsgrunn, Siljan, Bamble, Nome, Kragerø, Drangedal	122 289
Arendal	Arendal, Grimstad, Vegårshei, Tvedestrand, Froland, Åmli, Risør, Gjerstad	83 239
Kristiansand	Kristiansand, Vennessla, Songdalen, Søgne, Mandal, Marnardal, Åseral, Audnedal, Lindesnes, Lillesand, Birkenes, Evje og Hornnes, Iveland, Bygland, Valle, Bykle	150 677
Lister	Farsund, Lyngdal, Hægebostad, Flekkefjord, Kvinesdal, Sirdal	34 545

2.4.5 Næringsregionen

En annen type samfunnsregion er næringsregionen (Selstad 2004). Grovt sett kan vi betrakte næringsregioner som en geografisk samling av bedrifter (agglomerasjoner) som deler noen fellestrekk knyttet til for eksempel sin teknologi, markeder, råvarer, kompetansebehov, kjerne kunnskap, innovasjonsmåter, mv. som kan dra fordel av og videreutvikles gjennom samarbeid med andre bedrifter, FoU-institusjoner, offentlige myndigheter, virkemiddelapparat, med mer. For bedriften inneholder dens geografi både naturressurser, befolkningsressurser, konkurrenter, samarbeidspartnere, FoU-miljøer, virkemiddelapparat, offentlige aktører, politiske institusjoner mm. For bedriften er det ikke ressursens lokalisering i kommune A eller fylke B som er sentral

men hvilken mulighet man har for å bruke den i sin verdiskapingsprosess. Vi kan derfor si at bedrifter kopler geografi med utviklingsmuligheter. Næringsregioner er i den relevante litteraturen kjent ved betegnelser som industrielle distrikter, lokale produksjonssystemer, regionale klynger, mm. (Moulaert og Sekia 2003). Et sentralt poeng som ofte betones her er betydningen av å utnytte næringsregionens lokale forutsetninger, fellestrekk og ressurser som basis for videre utvikling. Et viktig poeng er derfor at innovasjonspolitikken bør være regionalt differensiert (Tödtling og Trippel 2005). Næringsregioner er på samme måte som ABS-regioner ikke meningsfylt å avgrense til eksisterende kommune eller fylkesgrenser. Næringsregioner kan ha mye større geografisk utbredelse enn en fylkesgrense og i praksis dekke landsdeler. Den kraftkrevende prosessindustrien lokalisert langs sørlandskysten fra Farsund til Porsgrunn kan vi for eksempel forstå som en næringsregion, se for øvrig kapittel 1 for en analyse og diskusjon av kjennetegn ved sentrale næringer i Agder-Telemark.

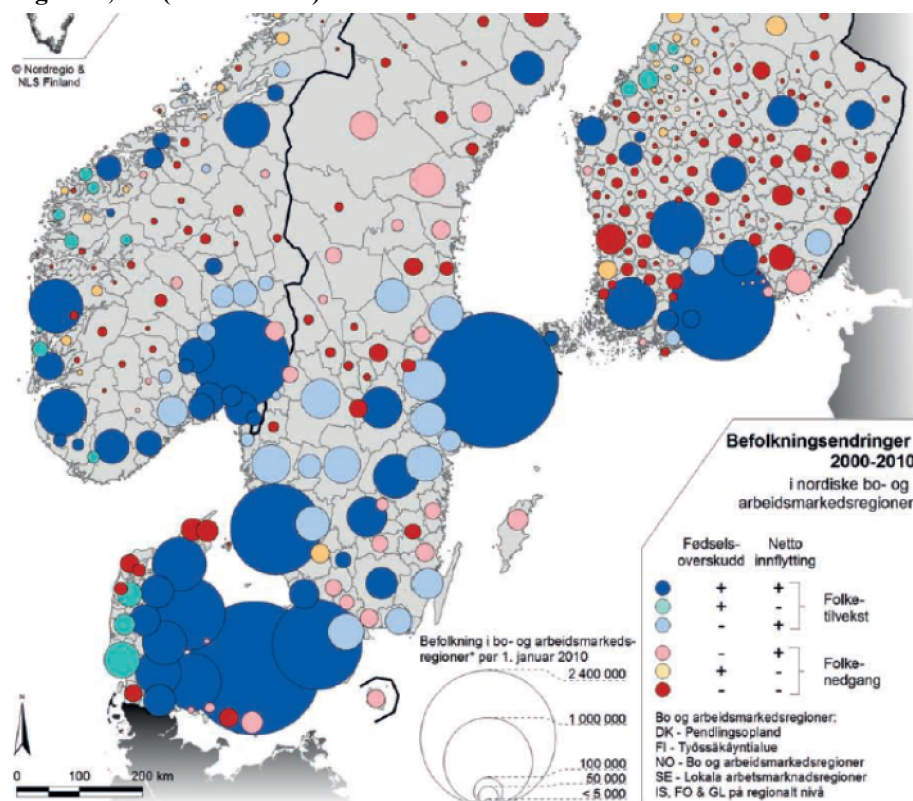
2.4.6 K-regionen

Den siste typen av samfunnsregioner som diskuteres her er K-regionen eller kunnskapsregionen. K-regionen er ikke i like stor grad innarbeidet og etablert som analytisk begrep i litteraturen som for eksempel ABS-regionen. Vi skal her forstå at K-regionen beskriver dimensjoner knyttet til kompetanse og FoU aktivitet i et geografisk område. For eksempel befolkningens utdanningsnivå forstått som andel av befolkningen med høyere utdanning. Videre er næringslivets kunnskapsintensitet, for eksempel forstått som i hvilken grad næringslivet bruker FoU i sin verdiskapingsprosess en relevant dimensjon. Også den regionale FoU-infrastrukturen er beskrivende for K-regionen, for eksempel antall og størrelse og innretning av høyskoler, universiteter, institutter, bedrifter og helseforetak med forskningsavdelinger, mv.

Poenget med kunnskapsregionen er ikke at all kunnskap skal produseres lokalt (Selstad 2005), men at det kan være fordelaktig med nærhet og samhandling mellom kunnskapsbrukere (bedrifter) og kunnskapsutviklere (UoH og FoU-institusjoner), et sentralt poeng innenfor litteraturen om regionale innovasjonssystemer (Asheim og Isaksen 1997) (se også kapittel 1). Hvis vi forstår Universiteter og Høyskoler som noe mer enn ett nivå i et sentralisert nasjonalt produksjonssystem av kunnskap, men også som regionale samfunnsutviklingsaktører som kan bidra til utvikling av det samfunnet (regionen) de er en del av, så betyr det også noe hvilken lokal geografi universiteter, høyskoler og institutter utvikler sine strategier, studieretninger, forskningsinnsats, etc. i forhold til. Universiteter og høyskoler blir i denne forstand viktige innovasjonspolitiske aktører og sentrale bidragsytere i forhold

til utvikling av det vi kan forstå som K-regioner. Videre, når arbeidslivet blir mer kunnskapsintensivt øker også betydningen av rollen som universiteter, høyskoler og institutter spiller som innovasjonsaktører. For kunnskapen og kunnskapsutvikling betyr administrative grenser i dag lite. Den kodifiserte kunnskapsproduksjonen er nasjonal og global. Det som er lokalt og regionalt er møtet mellom kunnskapsinstitusjonen og studenten, næringslivet, det offentlige, det frivillige og enkeltpersonen. Spørsmålet er da hvis arbeidslivet (ABS-regionene) og næringslivet (næringsregionene) ikke er kommunal eller fylkeskommunal i sin geografi om det da er meningsfylt at universiteter, høyskoler og institutter er det?

Figur 2.6: Befolkningsendringer 2000 – 2010 i nordiske bo- og arbeidsmarkedsregioner, fra (NOU 2011:3)

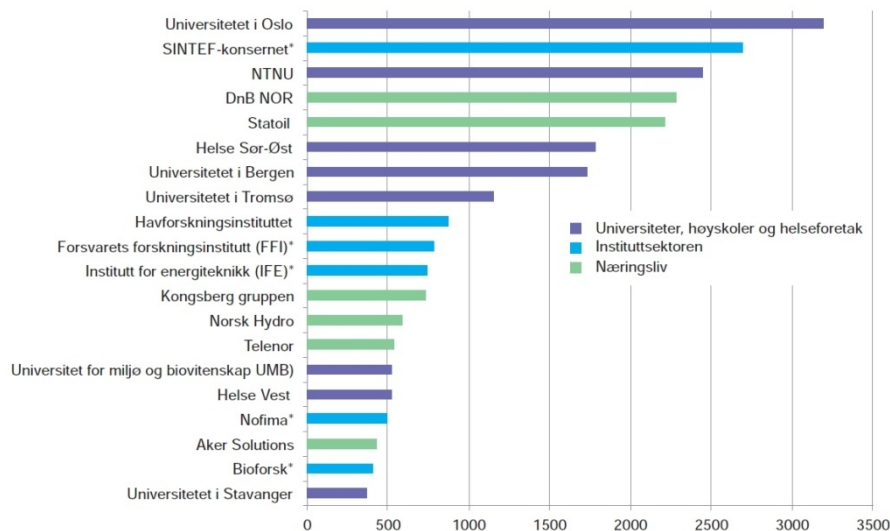

Internasjonalt er referansene til K-regioner ofte universitetsbyer av type Boston/Cambridge, og Cambridge i England. Der er det ofte et tett samspill mellom utvikling av kunnskap og teknologi og kommersiell næringsutvikling, nyskaping og entreprenørskap. K-regioner er her attraktive for lokalisering

og etablering av bedrifter og annen kommersiell virksomhet siden aktører potensielt kan få lettere direkte tilgang på ønsket kompetanse, arbeidskraft og kunnskap. K-regioners attraktivitet for både arbeidstakere og arbeidsgivere gis det et indikativt et bilde på ved kartutsnittet under, som indikerer at folketilveksten i Norden de siste 10-årene har vært størst i og rundt arbeidsmarkedsregioner som også er K-regioner.

Vi kan også identifisere norske K-regioner ved å se på hvor de store FoU-aktørene er lokalisert. Figuren under viser de 20 største FoU-aktørene i Norge og inkluderer universiteter, høyskoler, helseforetak, instituttsektoren og næringslivet.

Figur 2.7: De 20 største FoU-aktører i 2011 målt etter FoU-utgifter i millioner kroner, fra (Meld.St.18 2012-2013: 103)¹⁰

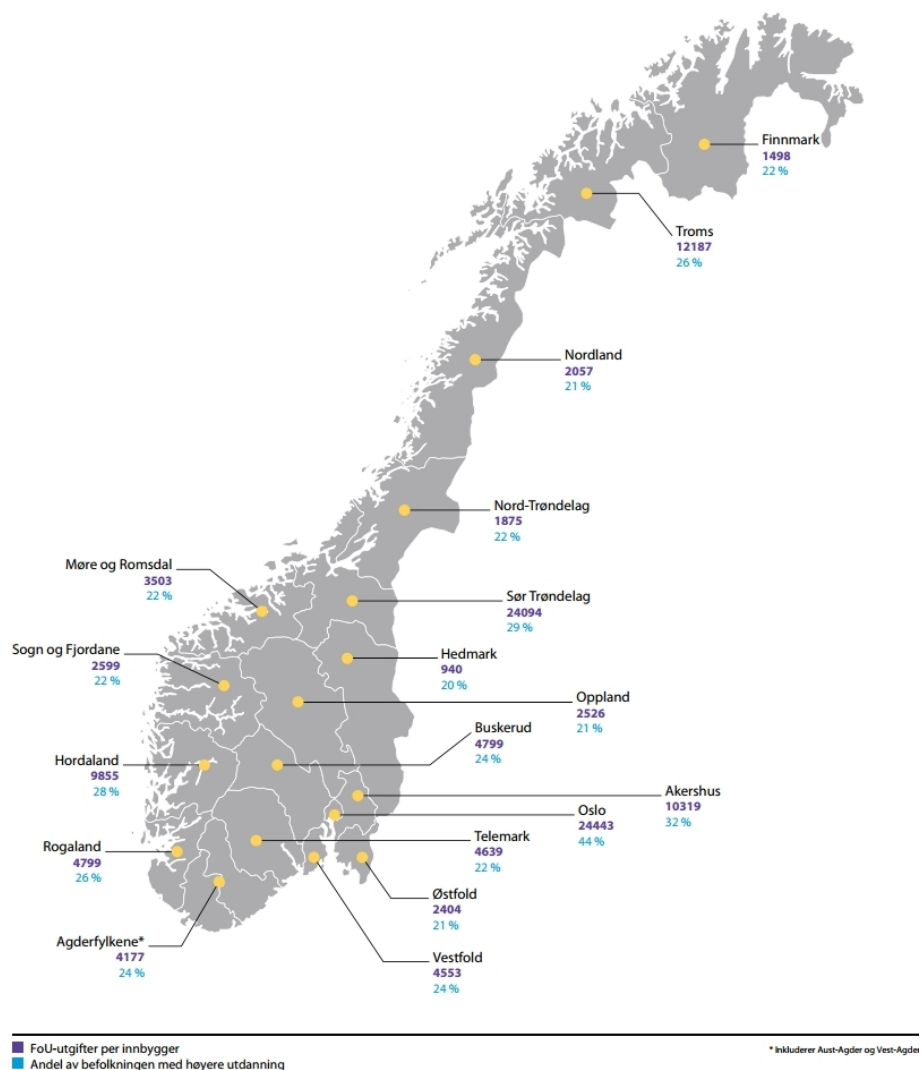

Den geografiske fordelingen av de 20 største FoU-aktørene i Norge er hovedsakelig i og rundt Trondheim, Oslo, Bergen, Tromsø, Stavanger og Kongsberg. Med en hovedtyngde knyttet til byene Trondheim, Oslo og Bergen. Vi ser også at ingen av de 20 største FoU-aktørene er lokalisert i Agderfylkene eller Telemark.

¹⁰ Dataene kommer fra ulike statistikkilder og er derfor ikke direkte sammenlignbare. * = Totale driftskostnader i 2011. Kilde: NIFU/FoU-statistikk (for universiteter, høyskoler og helseforetak), NIFU/Nøkkeltall for forskningsinstitutter (for instituttsektoren) og The EU Industrial R&D Investment Scoreboard (for næringslivet).

Figuren under utdyper dette og illustrerer hvordan utdanningsnivå og FoU-innsats fordeler seg fylkesvis. Fylkene med høyest andel av befolkningen med høyere utdanning er Oslo 44 %, Akershus 32 %, Sør Trøndelag 29 %, Hordaland 28 %, Rogaland 26 %, Troms 26 %. Agder fylkene har 24 % og Telemark har 22 %.

Figur 2.8: Forskjeller mellom fylkene mht utdanningsnivå og FoU-innsats, fra (Kunnskapsdepartementet 2012)

Dimensjonen FoU-utgifter per innbygger (NOK) synliggjør også store regionale forskjeller. Oslo 24 443, Akershus 10 319, Sør-Trøndelag 24 094, Hordaland 9 855, Rogaland 4 799, Troms 12 187. Agderfylkene har her 4 177 og Telemark har 4 639.

En tolkning av informasjonen som figurene over gir er at regionen Agder-Telemark i nasjonal sammenheng ikke er en markant K-region men også at forskjellene innad i denne landsdelsregionen ikke er så store. Et hovedskille i Norge går mellom Oslo/Akershus, Hordaland, Sør-Trøndelag og Troms (de gamle universitetsfylkene) og de andre fylkene.

Det interessante og viktige spørsmålet blir da om og hvordan de andre regionene kan bli K-regioner, det vil si økning av utdanningsnivå og FoU-innsats. For en landsdelsregion av størrelse Agder-Telemark vil det sannsynligvis minst kreve nasjonale satsinger og FoU-investeringer i en skala tilsvarende den man har sett i Tromsø de siste 10–15 årene. For høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner i Agder og Telemark handler utviklingsutfordringen, hvis K-regionen er målet, sett i lys av diagrammene over derfor ikke bare om styrking av kvalitet men også i kvantitativ vekst.

Norge er blitt beskrevet som et de land i Europa, foruten føderalstater som Belgia, Spania og Tyskland, som i størst grad har regionalisert sin innovasjons- og næringspolitikk (Spilling, Asheim, Langfeldt, og Thune 2012). Også i en nordisk sammenheng er Norges sterke element av regional profilering av organiseringen av innovasjonspolitikken og forskningsfinansieringen tydelig. Så vel Sverige som Finland har en regional innovasjonspolitik, men den er her ofte sentralt organisert og finansiert (Spilling, et al. 2012). Innovasjonspolitikken handler i vid forstand om tiltak og virkemidler som har til hensikt å styrke nærings- og samfunnslivets evne til fornyelse og økonomisk vekst (Jakobsen og Onsager 2008).

Kvantitativ vekst krever nasjonale satsinger, og er sannsynligvis først og fremst realistisk i den grad man kan identifisere og dyrke en profil som er relevant i forhold til utvikling av de spesifikke utviklings- og kompetansebehov samfunns- og næringslivet i denne landsdelen har. Det innebærer også bygging av strategiske allianser mellom universiteter og høyskoler, regionale og nasjonale myndigheter og næringslivet av en type og karakter som den Tromsø har lyktes med. Et fundament for en slik strategi kan også gjenfinnes i den seneste forskningsmeldingen, *Lange linjer – kunnskap gir muligheter*, her betones rollen som kunnskapsinstitusjonene spiller i forhold til næringsutvikling på følgende måte:

Arbeidsmarkedet endrer seg stadig raskere. Dette gir grunn til å rette bred oppmerksomhet mot nye kunnskaps- og kompetansebehov og regjeringen vil understreke utdanningskvalitetens betydning for samfunnets omstillings- og innovasjonsevne (Meld.St.18 2012-2013: 8).

Meldingen betoner også behovet for et bedre samsvar mellom kunnskapsbehov i arbeidslivet og utdanningstilbud.

Dialogen mellom de høyere utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet som skal ta imot kandidatene må være tett og god, slik at innholdet i utdanningene svarer til arbeidslivets behov, samtidig som de oppfyller kravene i det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket. Det er viktig at kompetansebehovene formuleres på en måte som gir grunnlag for tydelig kommunikasjon mellom arbeidslivet og universitetene og høyskolene. Systematisk samarbeid mellom arbeidslivet og utdanningsinstitusjonene er avgjørende for et fruktbart og robust samspill mellom den kompetansen arbeidslivet trenger og den kunnskap og kompetanse institusjonene bidrar med (Meld.St.18 2012-2013: 61).

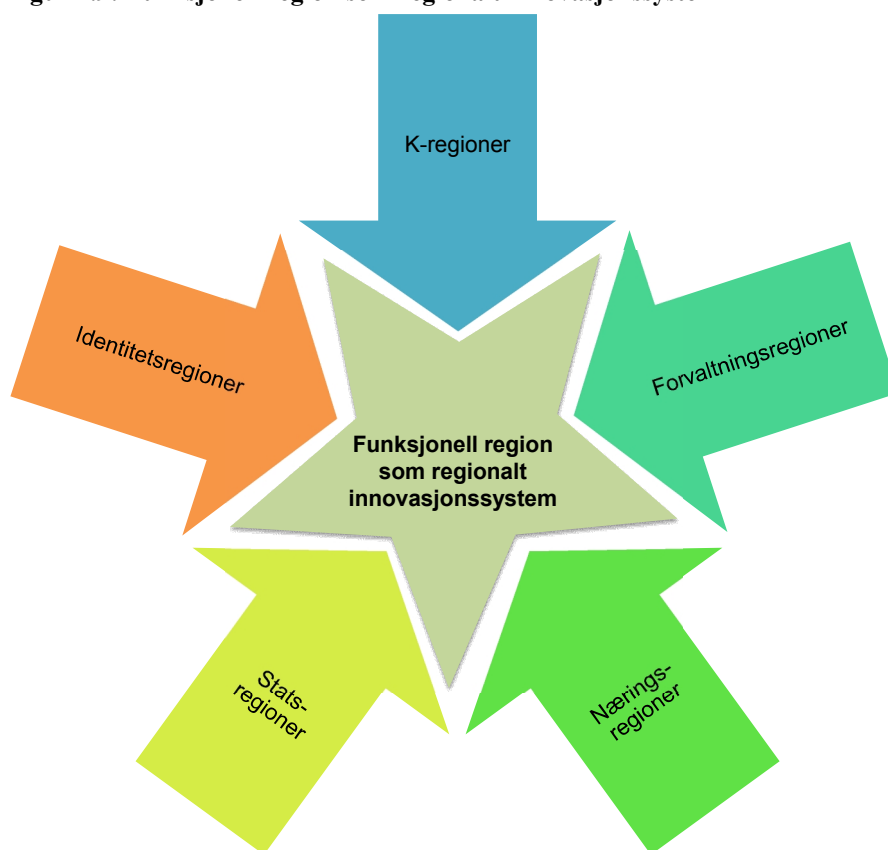
Et annet element som betones i forskningsmeldingen er behovet for en tydeligere profilering av de høyere utdannings- og forskningsinstitusjonene der man blant annet skriver at forskningsrådet skal spille en veiledende rolle i dette arbeidet «[...] bidra til tydeligere profilering av universiteter og høyskoler, samt bidra til tydeligere prioriteringer i det internasjonale forsknings-samarbeidet» (Meld.St.18 2012-2013: 9).

2.5 Funksjonell region

Debatten rundt funksjonelle regioner er, slik det ble nevnt i innledningen, ofte knyttet til regionutvikling ut i fra et ubestridt bysenter, en urban kjerne som alt annet springer ut i fra. Eksempelene med K-regionene over tar ofte et slikt utgangspunkt. Byer som Trondheim, Bergen og Tromsø representerer i Norge eksempler på bysentre som i kraft av sin relative størrelse og institusjonelle infrastruktur er urbane sentre i sine regioner. I disse tilfellene vil den sentrale ABS-regionen være utgangspunkt for den funksjonelle regionsdannelsen. Dette bildet blir likevel, i norsk sammenheng, ofte idealtypisk der det typiske er at man har flere og konkurrerende senterdannelser (Selstad 2004). I den typiske situasjonen er det ikke like enkelt å se for seg å bygge den funksjonelle regionen med utgangspunkt i bare ett sted eller by, og man kan da se for seg utvikling av funksjonelle regioner fra landsdelens perspektiv (Selstad 2004).

En måte å konseptualisere hva vi kan forstå med begrepet funksjonell region er å tenke på det som noe som inkluderer de andre regionsforståelsene og -inndelingene. Med andre ord at en funksjonell region er noe som vokser frem når samsvaret mellom administrative regioner, samfunnsregioner og identitetsregioner øker. Dette er tenkt illustrert ved figuren under.

Figur 2.9: Funksjonell region som regionalt innovasjonssystem

2.6 Konklusjon

Vi skal på bakgrunn av dette oppsummere diskusjonen ved å se for oss at utvikling av funksjonelle regioner innebærer følgende fire hovedprosesser. For det *første* en økning av samsvaret mellom de administrative regionene og samfunnsregionene. Dette vil nødvendigvis innebære at de administrative regionene tilpasses samfunnsregionene, for eksempel ved at statsregioner og forvaltningsregioner i størst mulig grad tilpasses næringsregioner, ABS-regioner og identitetsregioners geografi.

For det *andre* en politisk og administrativ styrking av mellomnivået. Det kan bety at oppgaver, funksjoner og tilsyn som er viktige for å adressere region-spesifikke utfordringer og mulighetsrom overføres fra staten til landsdelsregionen.

Den *tredje* hovedprosessen er at den eksisterende regionale infrastrukturen strategisk og institusjonelt tilpasses den funksjonelle regionens geografi. Det kan for eksempel bety at næringsrettede virkemidler i større grad tilpasses næringsregionen og ikke forvaltningsregionen. Men også at kommunenes geografi i større grad tilpasses ABS-regionens geografi. Og at FoU- og UoH-institusjoners geografiske orientering og strategi tilpasses den funksjonelle regionens geografi og ikke forvaltningsregionens. For eksempel gjennom at regionale FoU- og UoH-institusjoner skaper strategiske allianser eller fusjonerer for å skape organisatoriske enheter med en kvalitet, kvantitet og profil som potensielt kan gi den en nasjonal og internasjonal posisjon, mv.

Den *fjerde* hovedprosessen er at den funksjonelle regionen strategisk og politisk utvikles som et regionalt innovasjonssystem. Dette krever at innretningen av de første tre hovedprosessene gjennomføres med et uttalt strategisk og politisk mål om å skape/utvikle et regionalt innovasjonssystem.

Et relevant læringscase for disse fire prosessene er konstruksjonen av Region Skåne de siste 10-15 årene. Region Skåne ble etablert som region, når Kristianstads län og Malmöhus län ble slått sammen i 1997 og etablert som folkevalgt nivå i 1999. Regionen ble i denne forbindelse styrket politisk og administrativt og Region Skåne har i dag følgende ansvarsområder: internasjonal arbeid - EU og Skåne, folkehelse, helsevesen (sykehus), infrastrukturutvikling, kollektivtrafikk, kulturutvikling, markedsføring, miljø og natur, næringsutvikling, regionalt samarbeid, planlegging, overgripende regional utvikling¹¹.

Skåne regionen har på samme måte som de fleste norske landsdelsregioner ikke ett urbant senter som all utvikling tenkes å springe ut i fra. Region Skåne kjennetegnes ved å ha flere urbane sentra: Malmö, Lund, Helsingborg, Kristianstad, mfl. Men det som i særlig grad gjør regionen til et godt læringscase for ideen bak funksjonelle regioner som regionale innovasjonssystem er måten man regionalt samordner funksjoner og oppgaver viktige for å utvikle regionen basert på dens resurser og muligheter med ett ansvar og

¹¹ <http://www.skane.se/sv/Skanes-utveckling/>

myndighet for å påvirke dem. I tillegg er Region Skåne en K-region med en eksplisitt strategi om å politisk og organisatorisk søke å utnytte dens FoU-institusjoner for å styrke Skåne som regionalt innovasjonssystem (Benneworth, et al. 2009; Region Skåne 2009).

2.7 Referanser

- Amdam, R., & Bukve, O. (red.). (2004). *Det regionale regimeskiftet – tilfellet Noreg*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Asheim, B. T. (2009) "Regional Endowment" i OECD (red.), *Entrepreneurship and the Innovation System of the Agder Region, Norway* (ss. 261-294). Paris: OECD.
- Asheim, B. T., & Isaksen, A. (1997) "Location, agglomeration and innovation: towards regional innovation systems in Norway?" *European Planning Studies*, 5 (3): 299–330.
- Baldersheim, H. (2003) "Det regionalpolitiskeregimet i omforming - retrett frå periferien; landsdelen i sikte!" *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 19 (3): 257-307.
- Baldersheim, H., & Rose, L. E. (2003) "Kampen om kommunen: Foran et nytt kommunalt hamskifte?" *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 19 (3): 231-239.
- Benneworth, P., Coenen, L., Moodysson, J., & Asheim, B. T. (2009) "Exploring the Multiple Roles of Lund University in Strengthening Scania's Regional Innovation System: Towards Institutional Learning?" *European Planning Studies*, 17 (11): 1645-1664. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/09654310903230582>
- Berg, Ø., Knutsen, J. A., & Paulsen, Ø. (2006) *Sørlandet - en naturlos gjennom Skjærgårdsparken*. Oslo: Kom forlag.
- Bhuller, M. S. (2009) Inndeling av Norge i arbeidsmarkedsregioner. Notater 2009/24. Oslo/Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Bukve, O. (2005) "Towards a New Regionalism in Norway?" i H. Halkier & I. Sagan (red.) *Regionalism Contested: Institution, Society and Governance* (ss. 123-140). Aldershot: Ashgate.
- Bukve, O. (2008) "The Long and Winding Road. Regional Reform in Norway" i O. Bukve, H. Halkier & P. de Souza (red.) *Towards New Nordic Regions* (ss. 15-46). Aalborg: Aalborg University Press.
- Farsund, A. A. (2010) *Den norske regionaliseringsdebatten 2000-2010: Posisjoner og perspektiver*. Rapport 2010/054, Stavanger: IRIS.
- Gulick, L. H. (1937) "Notes on the theory of organization" i L. H. Gulick & L. F. Urwick (red.) *Papers on the Science of Administration* (ss. 1–89). New York: Institute of Public Administration.
- Hansen, J. C. (2008). *Regional reform in Norway and Denmark*. Paper presented at the Regional Studies Association Annual Conference, Praha.

- Henning, M., Moodysson, J., & Nilsson, M. (2010) *Innovation och regional omvandling. Från skånska kluster till nya kombinationer*. Malmö: Region Skåne.
- Jakobsen, S. E., & Onsager, K. (2008) "Innovasjonspolitik for regional næringsutvikling" i A. Isaksen, A. Karlsen & B. Sæther (red.) *Innovasjoner i norske næringer - et geografisk perspektiv* (ss. 269–288). Bergen: Fagbokforlaget.
- Juvkam, D., Kann, F., Lian, J. I., Samuelsen, R., & Vanberg, V. (2011) *Storbyregioners funksjonelle grenser*. NIBR-rapport 2011:16. Oslo: NIBR.
- Knudsen, J. P. (red.). (2005). *Sterke Regioner - forskning og reform*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2012) *Forskningsbarometeret 2012 - Forskning for forandring*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Meld.St.18. (2012-2013) *Lange linjer- kunnskap gir muligheter*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Moulaert, F., & Sekia, F. (2003) "Territorial Innovation Models: A Critical Survey" *Regional Studies*, 37 (3): 289-302.
- NOU. (2000:22) *Om oppgavefordelingen mellom stat, region og kommune*. Oslo: Innstilling fra oppgavefordelingsutvalget.
- NOU. (2004:2) *Effekter og effektivitet - effekter av statlig innsats for regional utvikling og distriktpolitiskemål*. Innstilling fra Effektutvalget.
- NOU. (2004:19) *Livskraftige distrikter og regioner*. Innstilling fra Distriktskommisjonen.
- NOU. (2011:3) *Kompetansesarbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Onsager, K., & Selstad, T. (red.). (2004). *Regioner i utakt*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Ot.prp.nr.10. (2008-2009) *Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv. (gjennomføring av forvaltningsreformen)*: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Region Skåne. (2009) *Regionalt utvecklingsprogram för Skåne 2009–2016*.
- Rose, L. E., & Pettersen, P. A. (2003) "Holdninger til endringer i kommunestruktur: To preferanser, to rasjonaliteter?" *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 19 (3): 240-275.
- Selstad, T. (2003) *Det nye fylket og regionaliseringen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Selstad, T. (2004) *Sterke regioner. Forslag til ny regioninndeling av Norge*. Oslo: KS.
- Selstad, T. (2005) "Regioner og funksjoner" i J. P. Knudsen (red.), *Sterke Regioner - forskning og reform* (ss. 25-62). Bergen: Fagbokforlaget.

- Spilling, O. R., Asheim, B. T., Langfeldt, L., & Thune, T. (2012) To år med regionale forskningsfond Rapport fra følgeevalueringen. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.
- St.meld.nr.12. (2006–2007). *Regionale fortrinn – regional framtid*. Kommunal- og regionaldepartementet.
- Tödting, F., & Trippel, M. (2005) "One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach" *Research Policy*, 34 (8): 1203–1219.

3 Vedlegg

3.1 Vedlegg til kapittel 1

Tabell 3.1: Antall sysselsatte og lokaliseringskvotient i hovednæringer i de tre fylkene samlet

Næringsgrupper	Fylkene samlet. Antall sysselsatte	Lokaliseringskvotient samlet
Jordbruk, skogbruk og fiske	4038	0,7
Bergverksdrift og utvinning	671	0,1
Industri	26230	1,4
Elektrisitet, vann og Trenovasjon	3212	1,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	19623	1,2
Varehandel, motorvognreparasjoner	30969	1,0
Transport og lagring	10027	0,9
Overnattings- og serveringsvirks.	6818	1,0
Informasjon og kommunikasjon	3820	0,5
Finansiering og forsikring	2788	0,7
Teknisk tjenesteyting, eiendomsdrift	9322	0,7
Forretningsmessig tjenesteyting	9669	0,9
Off.adm., forsvar, sosialforsikring	11124	0,9
Undervisning	17740	1,1
Helse- og sosialtjenester	47275	1,1
Personlig tjenesteyting	7382	0,9
Uoppgitt	1153	1,1
I ALT	211861	

Kilde: Tabell 07984, Statistikkbanken, Statistisk Sentralbyrå

Tabell 3.2: Industrinæringer etter minkende FoU-intensitet i 2011. Næringer med 500 sysselsatte eller mer i de tre fylkene samlet

Næring	FoU-kostnader pr. sysselsatte	Lokaliseringskvotient for fylkene	Antall sysselsatte i fylkene
Farmasøytisk industri	251133	2,4	565
Data- og elektronikkindustrien	202440	1,4	973
Maskinindustri	46240	2,7	4455
Elektroteknisk industri	45678	1,4	961
Metallvareindustri	39843	1,2	2272
<i>Industri totalt</i>	<i>33813</i>		
Metallindustri	22792	2,3	1895
Møbelindustri	19348	1,0	505
Transportmiddelindustri ellers	17811	1,0	1806
Næringsmiddelindustri	11873	0,5	1911
Kjemisk industri	11862	3,2	2701
Mineralproduktindustri	11072	1,6	1376
Maskinreparasjon og – installasjon	8812	1,4	1937
Trelast- og trevareindustri	4380	2,0	2381
Trykking, grafisk industri	3774	0,9	3774

Kilde: Bearbeiding av tabell 07963 i Statistikkbanken, SSB

Tabell 3.3: Andel nyetableringer fordelt på næringer (unntatt offentlig forvaltning og primærnæringer). Alle nyetableringer 2008-2011

Næringsgrupper	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder	Norge
Bergverksdrift og utvinning	0,1	0,3	0,1	0,2
Industri	3,9	4,3	2,0	2,9
Elektrisitet, vann og renovasjon	0,5	0,5	0,3	0,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	16,4	17,8	17,2	13,7
Varehandel, motorvognreparasjoner	12,9	14,7	12,6	11,8
Transport og lagring	2,9	3,4	3,2	4,4
Overnattings- og serveringsvirks.	3,0	3,3	2,2	6,7
Informasjon og kommunikasjon	5,2	5,3	5,6	6,7
Finansiering og forsikring	3,2	3,0	4,0	4,1
Teknisk tjenesteyting, eie-domsdrift	21,7	21,9	24,2	22,5
Forretningsmessig tjenesteyting	6,6	5,5	6,3	6,6
Undervisning	3,9	3,3	4,5	4,5
Helse- og sosialtjenester	8,1	6,9	6,4	7,6
Personlig tjenesteyting	11,2	9,6	10,1	11,9
Uoppgitt	0,3	0,3	0,3	0,4
I ALT	100	100	100	100
I alt, antall nyetableringer 2008-2011	5315	3355	6728	181502

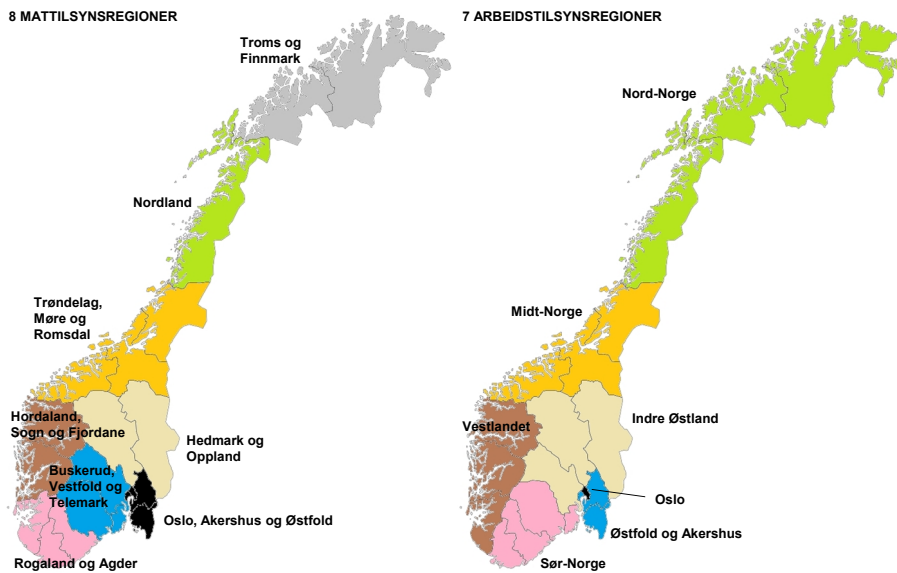
Kilde: Bearbeidet fra tabell 07197, Statistikkbanken, Statistisk Sentralbyrå

3.2 Vedlegg til kapittel 2

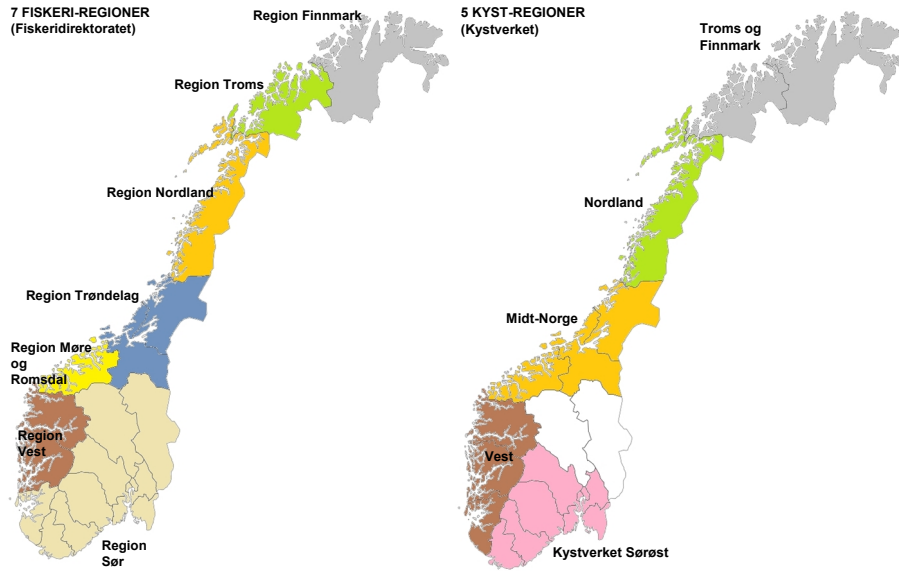
Figur 3.1: Statsbygg og husbankregioner

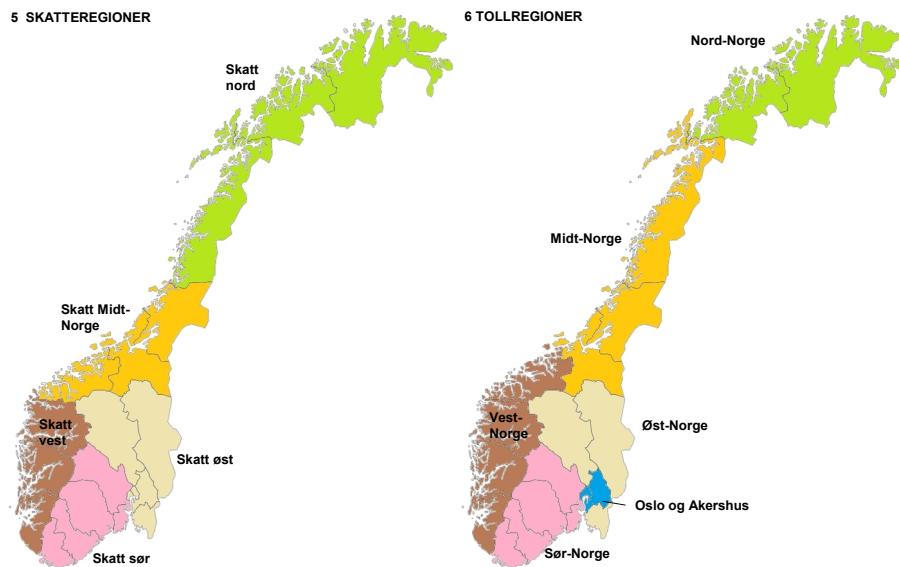
Figur 3.2: Mat- og arbeidstilsynsregioner

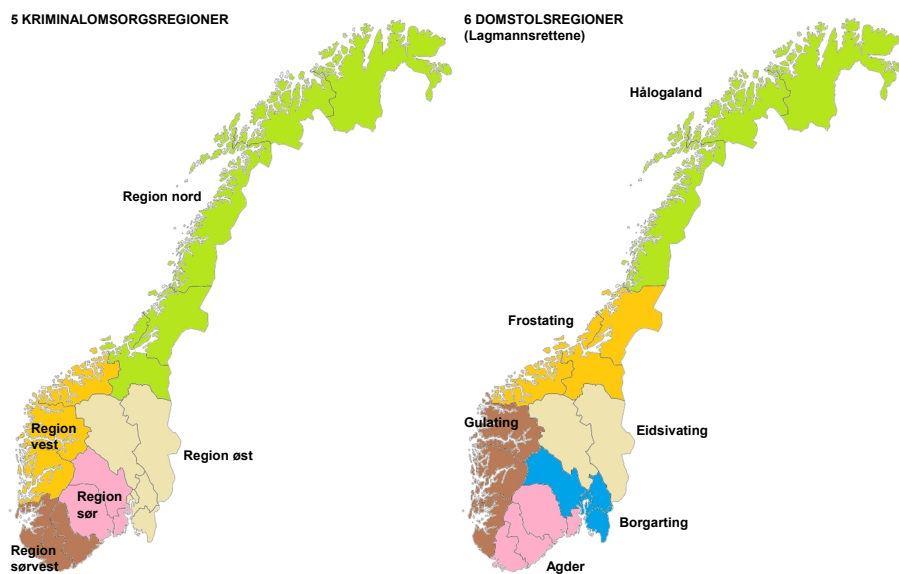
Figur 3.3: Fiskeri og kystregioner

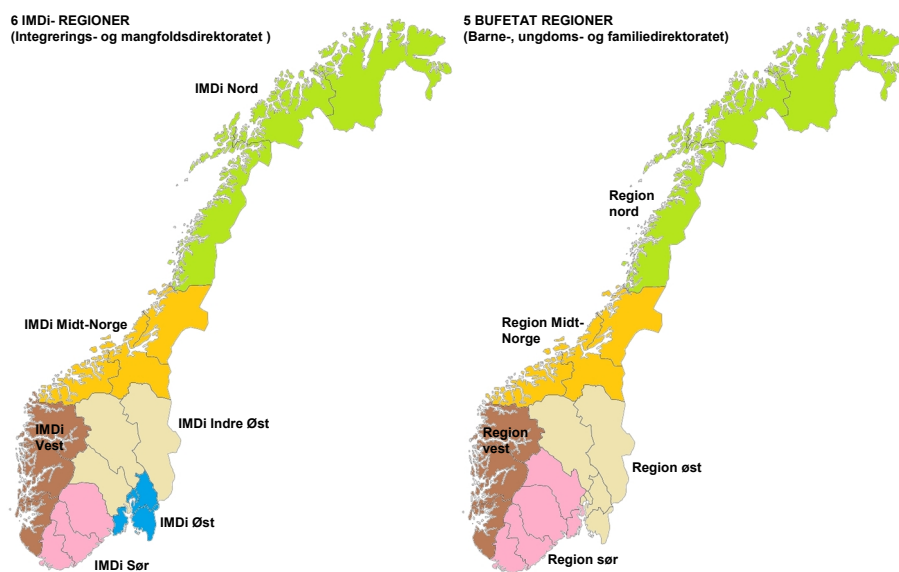
Figur 3.4: Skatt og tollregioner

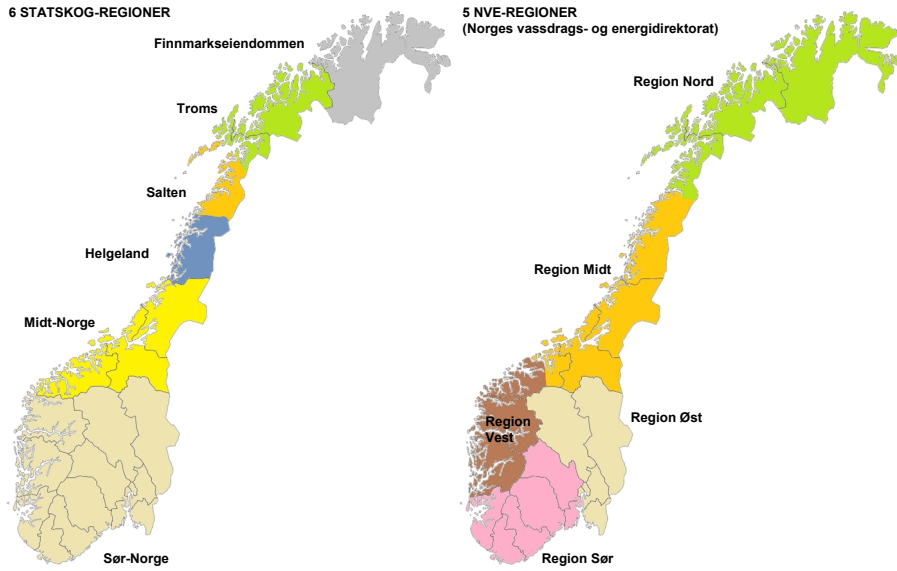
Figur 3.5: Kriminalomsorgs og domstolsregioner

Figur 3.6: IMDi og Bufetatregioner

Figur 3.7: Statskog og NVE-regioner

Figur 3.8: Kirkeregioner

FoU-informasjon

Tittel:	UiA+HiT? Delrapport 2: Næringsutvikling og funksjonell region
Prosjektnr.:	1907
Oppdragets tittel:	UiA+HiT? – Organisasjonsmodeller, næringsutvikling og funksjonell region
Prosjektleder:	Roger Henning Normann
Forfattere:	Arne Isaksen og Roger Henning Normann
Oppdragsgiver:	Universitetet i Agder
Rapporttype:	FoU-rapport
Rapport nr.:	3/2013
ISSN-nummer (pdf):	1892-0497
ISBN-nummer (pdf):	978-82-7602-215-5
ISSN-nummer (trykk):	0803-8198
ISBN-nummer (trykk):	978-82-7602-215-8
Tilgjengelighet:	Åpen
Emneord:	Næringsanalyse, regionale innovasjonssystemer, funksjonell region
Sammendrag:	Rapporten analyserer næringsstrukturer i Agderfylkene og Telemark og drøfter politisk administrative prosesser nødvendig for å utvikle en landsdelsregion som funksjonell region.

